

ZINNER TIBOR

Dr. Bibó István és két társa büntetőpere a kádári megtorlás rendszerében¹

„A Bibó-Göncz-féle per minden bizonnyal a legjelentősebb '56-os politikai per volt a Nagy Imre-per² mellett. Bibó István volt az utolsó Nagy Imre-kormány egyetlen olyan minisztere, aki november 4-e után is aktív maradt, sőt, aki éppen ekkor élte életének politikailag egyik legtevékenyebb időszakát. Ezekben a hetekben fogalmazta meg és juttatta Nyugatra a magyar forradalommal kapcsolatos álláspontját és megoldási javaslatait, amelyek a szovjet–magyar vezetés éktelen bosszúságára életben tartották az 1956 utáni »magyar kérdést«, sőt új megvilágításba is helyezték azt. A vizsgálat és a per kettős célja az volt, hogy a szó »orwelli« értelmében megsemmisítse a forradalom céljainak és eszméinek talán legmarkánsabb megfogalmazóját és kompromittálja azt a két magyar politikust (Bibó Istvánt³ és Göncz Árpádot⁴), aki a nemzet és a megdöntött törvényes kormány nevében felvette a kapcsolatot a három nyugati nagyhatalom és India budapesti diplomatáival, tudósította a világot a magyarországi helyzetről és reális javaslatokat sugallt a »világ botrányává«⁵ lett magyar kérdés kompromisszumos megoldására.»⁶

¹ Az előadás kiegészített, nyomtatott formában, két részletben megjelent a Belügyi Szemle 2012/6. 5–23. o. és 2012/7–8. 111–127. o. Közzétette a Tolle, Lege! 2013. január 29-én.

² Nagy Imrét, miután 1956. november 22-én elhagyta a budapesti jugoszláv követséget, a szovjetek elrabolták, utána Romániába deportálták. 1957-ben Snagovból Budapestre szállították, a vádirat szerint április 17-étől előzetes letartóztatásban volt. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírószabályozási tanácsa halálra ítélte 1958. június 15-én, másnap kivégezték. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnökségi tanácsa rehabilitálta 1989. július 6-án.

³ Dr. Bibó Istvánt letartóztatták 1957. május 23-án. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírószabályozási tanácsa elsőfokú eljárásban, jogerősen életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélte 1958. augusztus 2-án. Az 1959. évi 12. számú, a részleges közkegyelemről alkotott törvényerejű rendelet alapján, a Legfelsőbb Bíróságon felállított bizottság nem tartotta érdemesnek kegyelemre 1959. május 18-án. Elmarasztalását a Népköztársaság Elnöki Tanácsa [a továbbiakban: NET] 15 évi börtönbüntetésre mérsékelte 1962-ben. Szabadult 1963. március 27-én. A Legfelsőbb Bíróság bírósági mentesítésben részesítette 1978. július 6-án. Ítélete az 1989. évi XXXVI. tv. alapján semmisnek tekintendő.

⁴ Dr. Göncz Árpádot letartóztatták 1957. május 23-án. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírószabályozási tanácsa elsőfokú eljárásban, jogerősen életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélte 1958. augusztus 2-án. Az 1959. évi 12. számú, a részleges közkegyelemről alkotott törvényerejű rendelet alapján, a Legfelsőbb Bíróságon felállított bizottság nem tartotta érdemesnek kegyelemre 1959. május 18-án. A felesége és édesanyja által benyújtott kegyelmi kérelmét a NET 1960. november 14-én elutasította (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára [a továbbiakban: MNL OL] XIX – E – 1 – z. 0055/1960.). A NET büntetését 15 évi börtönbüntetésre mérsékelte 1962-ben. Szabadult 1963. június 19-én (másutt: július 16-án). Ítéletét az 1989. évi XXXVI. tv. alapján semmissé nyilvánították.

⁵ Dr. Bibó István 1957. január–áprilisban vetette papírra az „*Emlékirat Magyarország helyzete és a világhelyzet*” című írását, amelyben egyrészt a botrány, másrészt a remény oldaláról taglalja a múltat és jövőt.

Igazak-e, egyfelől nem eltűzöttak-e, másfelől nem szűkkeblűek-e Kende Péternek, a volt 1956-os Intézet Kuratóriuma elnökének ezek a gondolatai, amelyeknek megjelenésekor – a fogoly dr. Bibó vallomásait tartalmazó könyv előszavában – az egyik egykori elítélt, a másodrendű vádlott Magyarország újjáválasztott köztársasági elnöke volt?

Egyfelől Kende nem tisztázta, hogy mit ért a politikai per fogalmán, ugyanis az 1956 utáni kádári megtorlás büntetőperei között ebben a tekintetben nincs különbségtétel – valamennyi politikai per volt, és bárminő rangsorolás sérti azok emlékét, akik ugyanazon célok érdekében küzdöttek, majd veszítették rosszabbik esetben életüket, a szerencsésebbek időlegesen szabadságukat. Abban viszont érzékeltethető a különbség a perek elítéltejei között, hogy ezekben a törvénysértő és utóbb (előbb 1989-ben, majd 2000-ben⁷) semmissé nyilvánított eljárásokban kiket, minő foglalkozású embereket hurcoltak meg. Ezért célszerűbb lett volna a „*politikai per*” helyett annak érzékeltetése, hogy dr. Bibó és két társa büntetőügye olyan büntetőper, amelyben „*politikusat*” ítélték el. Másfelől érzékelhető egyfajta szűkkeblűség is Kende előszavából, mert az utolsó Nagy-kormány másik államminiszterének, a Nyugaton lévő szociáldemokrata Kéthly Annának⁸ 1956 utóvédharcaiban betöltött szerepét teljességgel elhallgatja. Ő a határokon túl arra hivatkozhatott – mivel a jugoszláv követségen kelepcebe csaltak nem mondtak le hivatalukról –, hogy egy legitim kormány tagja. Mi több, ezt nem akárcsak, hanem épp dr. Bibó állapította meg nyilatkozata végén, 1956. november 4-én, miszerint „*Magyarország egyetlen törvényes külföldi képviselője és külképviseleteinek törvényes feje Kéthly Anna államminiszter*”.⁹ Erre is utalt Kádár János¹⁰ 1956. december

Első mondata: „*Magyarország helyzete az egész világ botrányává lett*”. Kenedi János: *A fogoly Bibó István vallomásai az 1956-os forradalomról*, 1956-os Intézet, Budapest, 1996. 179. o.

⁶ Uo. 7–8. o.

⁷ Az 1989. évi XXXVI. törvény az 1956-os népfelkeléssel összefüggő elítélések orvoslásáról és a 2000. évi CXXX. törvény az 1956. évi forradalom és szabadságharc utáni leszámolással összefüggő elítélések semmisségének megállapításáról.

⁸ Az Államvédelmi Hatóság letartóztatta az 1889-ben született Kéthly Anna szociáldemokrata politikust 1950. június 9-én, aki képviselő volt 1922 és 1944, 1945 és 1948 között. A Budapesti Megyei Bíróság életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélte 1954. január 20-án. Szabadult 1954. november 19-én. Az SZDP elnöke volt 1956. október 31-étől, államminiszter november 2. és 4. között. Távollétében, a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága felmentette bizonyítékok hiányában a hűtlenség és szervezkedés kezdeményezésének és vezetésének vádjára alól, elmarasztalta igazgatás vádjával háromévi börtönbüntetésre, de azt kitöltöttnek vette 1962. november 15-én. A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága semmissé nyilvánította ítéleteit 1994. július 7-én.

⁹ Bibó István nyilatkozata. Romsics Ignác: *A 20. század képes története. Magyarország története – világtörténet* (szerk. Rácz Árpád) Rubicon-ház Bt., Budapest, 2. kiadás. 379. o.

¹⁰ Kádár (Csermanek) János 1933. október 6. és 1935. január 24. között fogoly volt a Gyűjtőfogházban, 1937. január 22. és 1937. február 2. között fegyenc volt Szegeden a „Csillag”-ban. Mint az MDP egyik főtítkárhelyettesét letartóztatták 1951. április 20-án. A Budapesti Megyei Bíróság 1951. december 18-án, majd a

elején elvtársai előtt.¹¹ Továbbá dr. Bibó és két társa letartóztatása nem kompromittálásukat, hanem cselekvőképességük megszüntét jelentette. Ugyanis a forradalom és szabadságharc bármely frontján jelenvolt cselekvő magyarokról Nyugaton és Magyarországon kialakult elismerő véleményt – bárkiről is legyen vagy volt szó annak idején – nemhogy csökkentette, hanem épp fordítva, felerősítette a kádári hatalom bárminő agresszív tette a letartóztatásoktól a gyakran életutak lezárultát tartalmazó titkos bírói verdiktekig. Mindezek után adott a kérdés: hol helyezkedik el dr. Bibó és két társa büntetőpere a kádári megtorlás rendszerében?

Mohamed Aatur *Rahman*, a fiatal muszlim külügyér, az ideiglenes indiai ügyvivő 1956-ban, egy borús szeptemberi reggelen Genovából érkezett a budapesti Nyugati pályaudvarra, Magyarországról 1959 novemberében távozott. 1980-ban, Bonnban vetette papírra emlékeit, dr. Bibóról, dr. Gönczről, a „Festőről” és másokról. Az államminiszterről úgy vélekedett, hogy őt „*olyan anyagból gyúrták, amiből a történelem nagy mártírjai keletkeznek, a megszállottságig elkötelezett, ragyogó szellem, szenvedélyes és büszke, a vitában félelemnélküli, már amennyiben valaki fenyegetni próbálta*”.¹² A „Festőről” nem tudta, hogy mi lett vele, de kifinomult ismereteit mutatja, midőn információk hiányában sem kételkedett abban, hogy „*nagyon sok vallatáson esett át és talán bíró elé is került, mielőtt elítélték*”. Mi több, váteszként folytatta: „*az ő története is vár a megírásra, és szerepe egyáltalán nem ért véget, ha maradt még bölcsesség azon erőkben, akik számítanak a magyar ügyekben*”. Majd később: „*a börtönök időnként útlevelet jelentenek a nagyon magas tisztségek felé, a Festő pedig fiatal volt, és az életkort kivéve rettenthetetlen [...] Acélból volt*”.¹³ Rahman úgy vélte az idő tájt, 1980-ban, hogy a „Festő” a [későbbiekben „*semmit sem fog változni [...] semmi se lesz képes megváltoztatni, sem a börtön, sem a kínzás, a jólét, vagy a nyomor*”].¹⁴

Az indiai diplomata ekképp fogalmazott, közzétett, 1956. december 14-én írott, budapesti jelentésének végén: „*Magyarország tehát ismét keresztúthoz ért, mint már oly sokszor történelme során, ami ezúttal legalábbis idáig katasztrofális következményekkel*

Legfelsőbb Bíróság 1952. december 26-án egyaránt életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélte. A Legfelsőbb Bíróság rehabilitálta 1954. július 22-én, ekkor szabadult.

¹¹ Litván György: *A Nagy Imre-per politikai háttere*, In: *Rubicon*, 1998/4–5. sz. 70. o.

¹² Mohamed Aatur Rahman: *Magyarország 1956–1959. Egy indiai diplomata visszaemlékezései* (fordította és jegyzetekkel ellátta Gáthy Vera) Kézirat, 183–184. o. [Utóbb megjelentette a Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet].

¹³ Uo. 56., 181 és 183. o. Nem kételkedve abban, hogy a memoár szerzője 1980-ban vetette papírra emlékeit Bonnban, érzékelhető az is, hogy Rahman folytatólagos magyarszeretete miként tetszik ki a sorokból, hogyan követte nyomon mind tájékozottságban, mind egykori írása kiegészítésében a magyarországi eseményeket.

¹⁴ Uo. 183. o.

járt”.¹⁵ Sommás megállapítás a már addig is drámai történések sorozatáról. Pedig nemhogy Rahman, hanem „(talán) senki sem hitte, el sem tudta talán képzelni, hogy mindaz, ami addig történt, csak a kezdetek kezdete volt, ahhoz képest, ami [...] ezután következik”. Ám Rahman megfogalmazása a keresztútról egyúttal jelképesnek is tekinthető. Az oly röpké ideig győztes forradalom és utóvédharcok aktív részeseinek kivégzése, büntetés-végrehajtási cellákba és internálótáborokba hurcolása, „a tömeges megtorlás, megfélemlítés és megnyomorítás fekete korszaka – immár újabb, második kiadásban – csak ezután [...] következett”.¹⁶ A néhai forradalmár, utóbb, Svájcba menekülése után történésszé és könyvtárossá lett Gosztanyi Péter megfogalmazásával élve: a „magyar golgota” így történt.¹⁷

„A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elsőfokú bíróságként eljáró népbírói tanácsa Budapesten, az 1958. évi július hó 28., 29., 30., 31. és augusztus hó 1. napján tartott nem nyilvános tárgyalás alapján meghozta és az 1958. évi augusztus hó 2. napján nem nyilvánosan kihirdette a következő ítéletet”¹⁸ – így kezdődik a dr. Bibó és két társa, dr. Göncz, valamint Regéczy-Nagy László vádlottak büntetőperében kihirdetett elmarasztaló határozat, amelyet dr. Borbély János tanácsvezető olvasott fel.¹⁹ A harminchárom oldalas ítélet szerint az idő tájt az elsőrendű majd’ 47, a másodrendű harminchat és fél, míg a harmadrendű vádlott harminchárom és félesztendő volt. Dr. Bibót és dr. Gönczöt 1957. május 23-án, Regéczy-Nagyot június 20-án vették őrizetbe. Az ítélet szerint foglalkozásuk dr. Bibónál „egyetemi könyvtári tudományos kutató”, dr. Göncznél az „Országos Mezőgazdasági Minőségvizsgáló Intézetnél agronómus”, míg Regéczy-Nagnál a „budapesti angol nagykövetségnél gépkocsiveető”.

„Az egyetlen helyes magatartás emberileg is, politikailag is Bibó István magatartása volt” – emlékezett az 1956. november 4-én indított újabb szovjet beavatkozás során

¹⁵ Rahman indiai ügyvivő beszámolója az 1956. november–decemberi napokról, *Múltunk* (közli: Vida István), 1994/ 1–2. sz., 282. o.

¹⁶ Szakács Sándor – Zinner Tibor: *A háború „megváltozott természete”* – Adatok és adalékok, tények és összefüggések – 1944–1948, Génus Gold, Budapest, 1997. 446. o.

¹⁷ Gosztanyi Péter: *A magyar golgota*. Százszorszép, Budapest, 1993. 7–107. o.

¹⁸ Legfelsőbb Bíróság TÜK T. Nb. 42/1958/10. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága népbírói tanácsának ítélete dr. Bibó István és két társa büntetőügyében, 1958. augusztus 2., 1–2. o. Dr. Borbély János 1945–1946-ban népfőügyész-helyettes, 1948–1950-ben a Népfőügyészség vezetője, 1953-ig a legfőbb államügyész helyettese. 1953. június 15-én elbocsátották, jogi tanácsadó lett. 1957. május 18. és 1962. szeptember 14. között bíró a Legfelsőbb Bíróságon, tanácsvezető. Az 1956. november 4-e utáni Magyarországon legtöbb halálos ítéletet kihirdető tanácselnöknek kortársai között a *mosolygó halál* volt a gúnyneve.

¹⁹ Legfelsőbb Bíróság TÜK TR V. 1/1978/2. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának végzése dr. Bibó István mentesítési ügyében, 1978. július 6., 1. o. [a továbbiakban: Bibó mentesítés]

történetekre a Nagy és társai büntetőügyében elmarasztalt *Vásárhelyi* Miklós.²⁰ Dr. Bibónak az '56-os szerepvállalását, a történetekben vállalt cselekedeteit 2001. szeptember 22-én, a Kossuth Klubban születésének 90. évfordulóján tartott Bibó-szimposium keretében a szintén '56-os elítélt *Litván* György²¹ kellőképp rekonstruálta. Litván okkal állította, hogy dr. Bibó – a miniszterelnök és bíboros primás mellett – „*egyike a forradalom szimbolikus alakjainak. Alig kétséges, hogy szabad fejlődés esetén a koalíciós kabinet államminisztereként egyik főszereplője lehetett volna a politikai életnek*”. Nyilatkozatai, memorandumai biztosították a tájékoztatás lehetőségét a külföld irányába, a forradalom eszméinek egyik megfogalmazója. Litván szerint a kormányfő és társai kivégzése után dr. Bibó lett az „*első számú közellenség*” 1958-ban, akivel mind a büntetés-végrehajtás keretei között, mind utána „*diszkriminatív módon bántak*”.²² Litván annyiban téved, hogy a dr. Bibóval szembeni attak már 1957 tavaszán bekövetkezett, a fogoly tudós már nem árthatott a kádári hatalomnak. A volt államminiszter 1957. május 24. és 1958. május 26. között tett 47 rendőrségi vallomását az '56-os forradalomról okkal sajátos szerkesztési elvekkel *Kenedi* János tette közzé.²³ Mindezek után nem szükséges a vád tárgyává tett cselekmények részletes feltárása, majd az elsőfokú eljárást követően jogerőssé vált (a szakirodalomban közzétett²⁴) ítélet és indoklásának elemzése. E korszak mozzanatai közül egy s más mégis jelzésértékkel bír. Melyek ezek? Távirati stílusban: dr. Bibó letartóztatásának körülményei; az ő és a két társával szembeni büntetőper időzítése; a legfelsőbb bírósági elsőfokú eljárásban tárgyaló kijelölt népbírói tanács összetétele; a tárgyalás hangulata; miképp aránylik a kiszabott ítélet mértéke a további ismert kiemelkedő perekben elmarasztalt személyekéhez; dr. Bibó bírói mentesítése mellett – egyfajta epilógusként – a dr. Bibóval és két társával szembeni büntetőper politikai üzenete tartozik ide.

²⁰ *Vásárhelyi* Miklós: *Menekülés a fogságba* (1956. november 4–23.). In: *Rubicon*, 1998/ 4–5.sz. 77. o. *Vásárhelyi* Miklóst 1956. november 23-án Romániába hurcolták, 1957. április 14-én tartóztatták le. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírói tanácsa 1958. június 15-én ötévi börtönbüntetésre ítélte, 1960. április 1-jén kegyelemmel szabadult. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnökségi tanácsa felmentette a vádak alól 1989. július 6-án.

²¹ *Litván* Györgyöt letartóztatták 1958. október 18-án, a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírói tanácsa hatévi börtönbüntetésre ítélte 1959. április 1-jén. Szabadult 1963. március 28-án. A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága semmissé nyilvánította ítéletét 1989. december 19-én.

²² *Litván* György: *Bibó István 1956-ban*. In: *Mozgó Világ*, 2001/12. sz. 15. o.

²³ *Kenedi* János: i. m. 26–27. o. A szerző – sajnálatos módon (a 34. oldalon) – tévesen közölte a harmadrendű vádlottra, *Regéczy-Nagy* Lászlóra kiszabott ítélet mértékét. A bíróság öt jogerősen nem tíz, hanem tizenöt évi börtönbüntetésre ítélte. *Regéczy-Nagy* Lászlót letartóztatták 1957. június 20-án. Az 1959. évi 12. számú, a részleges közkegyelemről alkotott törvényerejű rendelet alapján, a Legfelsőbb Bíróságon felállított bizottság nem tartotta érdemesnek kegyelemre 1959. május 18-án. Szabadult 1963. július 18-án. Ítéletét az 1989. évi XXXVI. tv. alapján semmissé nyilvánították.

²⁴ *Huszár* Tibor (szerk.) *Bibó István (1911–1979)*. Életút dokumentumokban, 1956-os Intézet – Osiris – Századvég, Budapest, 1995. 507–532. o.

A letartóztatás

Ami a letartóztatást megelőzte, annak számos állambiztonsági forrását 1989. decemberben megsemmisítették.²⁵ Fennmaradt viszont az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának [a továbbiakban: IIB] 1957. április 9-i üléséről készült jegyzőkönyv – a tanácskozásról nem jelent meg közlemény, a dokumentumhoz egy mellékletet csatoltak, de annak a B. M. által készített előterjesztését, a javaslatot már nem fűzték hozzá.

Kádár szerint *„a különböző ügyek – Dudás [József]²⁶, Maléter [Pál]²⁷, Kopácsi [Sándor]²⁸ stb. – kivizsgálásánál olyan tények derültek ki, hogy a Nagy Imre-csoport néhány tagjával szemben a B. M. javaslata szerint vizsgálatot kellene folyamatba tenni. Természetesen ez azt jelenti, hogy e körül harc is lesz, ami már tulajdonképpen meg is kezdődött. Azt mondani sem kell, hogy mi semmiféle mondvacsinált pereket nem akarunk, de törvényes szerveink elemi kötelessége, hogy az ellenforradalmi cselekményeket kivizsgálja és a felelősöket felelősségre vonja. Most a Belügyminisztérium javasolja bizonyos elemek őrizetbe vételét és a büntetőeljárás megindítását.²⁹ Fogadjuk el a javaslatot azzal, hogy a legszigorúbb*

²⁵ Kenedi János: i. m, főképp a 215–216. o.

²⁶ Dudás Józsefet, a kisgazdapárt fővárosi törvényhatósági bizottsági tagját 1946 decemberében internálták, 1948 tavaszán ideiglenesen szabadult, mert novemberben ismét internálták. 1951-ben kiadták Romániának, ahol megállapították, hogy nem volt besúgó, visszaadták a magyar hatóságoknak, 1954 májusában szabadult. 1956 augusztusában a B. M. alaptalannak minősítette 1948–1954 közötti őrizetét. 1956. október 29-én a Magyar Nemzeti Forradalmi Bizottmány elnöke lett. November 2. és 4. között naponta, különböző személyek, eltérő okokból, de lefogták, majd kiengedték. November 21-én a szovjetek törbe csalták, letartóztatták. Az ellene folytatott eljárás szovjet javaslatra indult. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságnak Katonai Kollégiuma egyik tanácsa nem statáriális, hanem rendes eljárásban (*Szabó Jánossal együtt*) 1957. január 14-én halálra ítélte, majd 19-én kivégezték. Ítéletét 1989-ben semmissé nyilvánították. Szabó Jánost 1949-ben tiltott határátlépés kísérlete miatt háromhavi börtönbüntetésre ítélték. 1953-ban kémkedéssel vádolták, újból lefogták, de háromnegyed évi őrizet után szabadult. A „Szabó bácsi” elnevezést azt követően kapta, hogy az 1956. október 25-ei csatlakozás után a budapesti, Széna téri felkelők parancsnoka lett. November 19-én letartóztatták, és a Budapesten tartózkodó szovjet politikusok hadbírótság elé állítását javasolták. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Katonai Kollégiuma egyik tanácsa 1957. január 14-én halálra ítélte, öt nappal később kivégezték. Ítélete az 1989. évi XXXVI. tv. alapján semmisnek tekintendő.

²⁷ Maléter Pál honvédelmi minisztert 1956. november 3-án tartóztatták le Tökölön. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírósnak tanácsa 1958. június 15-én halálra ítélte, másnap kivégezték. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnökségi tanácsa felmentette a vádak alól 1989. július 6-án.

²⁸ A Budapesti Főkapitányság vezetője, Kopácsi Sándor rendőr ezredes 1956. október 29-étől volt a nemzetőrség megszervezője, 31-étől a Honvédelmi Bizottmány tagja, majd a Forradalmi Karhatalmi Bizottság helyettes vezetője lett. 1956. november 5-én tartóztatták le. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírósnak tanácsa 1958. június 15-én életfogytig tartó börtönre ítélte, 1963. március 25-én kegyelemmel szabadult. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnökségi tanácsa felmentette a vádak alól 1989. július 6-án.

²⁹ A Nagy-csoport Romániába deportált tagjai közül letartóztatták *Donáth Ferencet, Fazekas Györgyöt, Haraszi Sándort, Jánosi Ferencet, Losonczy Gézát, Nagyot, dr. Szilágyi Józsefet, Tanczos Gábort* és Vásárhelyit. Donáth Ferencet 1951. február 15-én letartóztatták, 1951. december 19-én és 1952. december 26-án tizenöt évi fegyházbüntetésre ítélték. 1954. július 22-én, rehabilitálása napján szabadult. 1956. november 4. és 22. között a jugoszláv követségen tartózkodott, november 23-án Romániába deportálták. 1957. április 8-án letartóztatták, 17-én szállították vissza Magyarországra. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírósnak tanácsa 1958. június 15-én tizenkét évi börtönbüntetésre ítélte, 1960. április 1-jén kegyelemmel szabadult. A Magyar

diszkréció kötelezi a jelenlévő elvtársakat.” Itt tért el Kádár és köre elődeinek örökségétől, mert nem vették át a teljes repertoárt. Nem a MKP hatalomszerzésénél megismert Rákosi-féle kirakatpererekkel, hanem az utóbb, a MDP korszakában, a hatalommegőrzés és kisajátítás idején szervezett, titokban tárgyalt ügyek segítségével számoltak le mindazokkal, akiknek sorsa az új mindenható párt, a MSZMP vezetőinek kezében volt. A közösen elkövetett bűnbeesés titka vált minden összetartozás, pártegység alapjává. Kádár a továbbiakban részletezte a megtévesztő adatokat is tartalmazó dokumentumot, mert abban már korábban letartóztatott személyek lefogását is szorgalmazták. Az előterjesztés ezért a tettek szentesítését, a párt jóváhagyását is célozta. „*A Belügyminisztérium további javaslata azzal foglalkozik, hogy Déry Tibort és néhány politikailag ismert embert őrizetbe kellene venni. Tildy [Zoltán]³⁰, B. Szabó [István]³¹, Bibó István és Kelemen Gyula³². Véleményem szerint*

Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnökségi tanácsa felmentette a vádak alól 1989. július 6-án. Fazekas Györgyöt, Nagy miniszterelnök egyik titkárát szintén 1956. november 23-án Romániába hurcolták, Snagovban 1957. március 19-én tartóztatták le. Az ő lefogásával vette kezdetét a Nagy-csoport tagjai elleni eljárás. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírói tanácsa 1958. augusztus 19-én tizenöt évi börtönbüntetésre ítélte, 1961. április 1-jén kegyelemmel szabadult. Ítéletét 1990. március 9-én semmissé nyilvánították. Haraszi Sándort 1950. november 28-án tartóztatták le. 1951. december 19-én és 1952. december 26-án halálra ítélték. A NET kegyelemből 1954. január 4-én életfogytig tartó fegyházbüntetésre változtatta ítéletét. 1954. július 22-én, rehabilitálása napján szabadult. Őt is 1956. november 23-án Romániába hurcolták, 1957. április 8-án tartóztatták le. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírói tanácsa 1958. augusztus 19-én hatévi börtönbüntetésre ítélte, 1960. április 1-jén kegyelemmel szabadult. Ítélete az 1989. évi XXVI. tv. alapján semmisnek tekintendő. Jánosi Ferencet, Nagy Imre vejét is 1956. november 23-án Romániába hurcolták, 1957. április 14-én tartóztatták le Snagovban. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírói tanácsa 1958. június 15-én nyolcévi börtönbüntetésre ítélte, 1960. április 1-jén kegyelemmel szabadult. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnökségi tanácsa felmentette a vádak alól 1989. július 6-án. Dr. Szilágyi Józsefet, a miniszterelnök személyi titkárát szintén 1956. november 23-án Romániába hurcolták, 1957. március 27-én tartóztatták le Snagovban. Ügyét különválasztották a Nagy Imre és társai elleni eljárástól. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírói tanácsa 1958. április 22-én halálra ítélte, két nappal később kivégezték. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnökségi tanácsa felmentette a vádak alól 1989. július 6-án. Tánzos Gábort, a DISZ Petőfi Körének titkárát is 1956. november 23-án Romániába hurcolták, 1957. március 27-én tartóztatták le Snagovban. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírói tanácsa 1958. augusztus 19-én tizenöt évi börtönbüntetésre ítélte, 1962. április 2-án kegyelemmel szabadult. Ítéletét 1990. március 9-én semmissé nyilvánították. A korábban két alkalommal kommunista politikai államtitkár Losonczy Gézá 1951. március 17-én letartóztatták, október 12-én, jogerősen, a Budapesti Megyei Bíróság tizennégy évi fegyházbüntetésre ítélte. 1954. július 31-én szabadult, 1955. április 30-án rehabilitálták. 1956. október 30. és november 4. között államminiszter volt. 1956. november 23-án Romániába hurcolták, Snagovban tartóztatták le. A budapesti, I. Gyorskocsi utcai börtönben életét vesztette a „vizsgálati eljárás” alatt 1957. december 21-én. A Legfőbb Ügyészség megszüntette a nyomozást bűncselekmény hiányában 1989. június 9-én.

³⁰ A református lelkész kispapja Tildy Zoltán 1945. november 15. és 1946. február 1. között kormányfő, utána köztársasági elnök volt 1948. augusztus 3-áig. Lemondatták, házi őrizetben tartották 1956. május 1-jéig. 1956. október 26. és november 4. között államminiszter volt. 1957. május 23-án tartóztatták le. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírói tanácsa 1958. június 15-én hatévi börtönre ítélte, 1959. április 1-jén büntetését a NET felfüggesztette. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnökségi tanácsa felmentette a vádak alól 1989. július 6-án.

³¹ B. Szabó Istvánt, a Nagy-kormány 1956. november 2. és 4. között volt államminiszterét 1957. március 9-én tartóztatták le. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának népbírói tanácsa 1958. augusztus 16-án háromévi börtönbüntetésre ítélte. 1959. november 16-án szabadult. A Legfelsőbb Bíróság semmissé nyilvánította ítéletét 1990. március 9-én.

most ezt nem kellene fogatosítani. Az Országgyűlés összehívása előtt vagyunk és a támadási frontokat ne szélesítsük annyira, hogy az összes koalíciós pártok vezetőit érintő eljárást tegyünk folyamatba. Most úgysem világpert akarunk, éppen ezért javasolom, hogy most ne szélesítsük ilyen irányba az eljárást.”

A határozat úgy szólt, hogy *„az Intéző Bizottság nem tartja célszerűnek, hogy a jelenlegi körülmények között a letartóztatottak körét a B. M. által javasolt személyekkel szélesítsük. Ügyükben a vizsgálatot tovább kell folytatni, és meg lehet kezdeni a kihallgatásukat”*.³³ Hiába érvelt azonban Kádár a differenciált letartóztatási politika mellett kizárólag taktikai megfontolások alapján, néhány elvtársa még rajta is túltett, mind azok, akik ellene szóltak az ülésen, mind az állambiztonság munkatársai, akik a határozaton túlléptek. Az erő, a fegyver az ő kezükben volt.³⁴

Három nappal azelőtt, mielőtt a B. M. II. Főosztályának tervezetét véglegesítették, amiben meghatározták *„az ellenforradalom vezető erői elleni harc további”* feladatait,³⁵ és ezt követően kiteljesedhetett a megtorlás műve, Biszku Béla nem véletlenül adott ki miniszteri parancsot 1957. május 12-én. Célja ezzel épp az volt, hogy az állománnyal tudassa: csak olyanok dolgozhatnak a Belügyminisztériumban, akik *„szilárdan képviselik”* a párt és kormányzati politikát. Nem véletlen, hogy az elbocsátásokat a forradalomhoz való viszonyulás mikéntje határozta meg, a kollektív felelősség jegyében, mert a hozzátartozók tettei – nyugatra menekülésük – is visszahatott, állásvesztést vont maga után.³⁶ Ha az *„ellenforradalmárok”* felelősségre vonása a feladat, azt csak *„forradalmár”*, mindenféle *„ellenforradalmi”* hatástól mentes belügyes végezheti.

1956 novemberétől 1957. május 1-jéig 33 704 személyt vettek őrizetbe, közülük 14 542 állampolgárt még őrizetben tartottak. 14 244 személy ügyét kivizsgálták, őket átadták az

³² Kelemen Gyulát, a Nagy-kormány 1956. november 2. és 4. között volt államminiszterét, az újjáalakult SZDP főtitkárát most nem, de a korábbiakban, az Iparügyi Minisztériumban államtitkárként dolgozó politikust, tizenegy nappal felmentése után, 1948. február 2-án letartóztatták. A Budapesti Népbíróság 1948. március 4-én, a Népbíróságok Országos Tanácsa 1948. június 12-én életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélte. 1963. június 1-jén rehabilitálták.

³³ Baráth Magdolna és Feitl István (szerk.): *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei*, III. kötet, 1957. április 5. – 1957. május 17. INTERA Rt., Budapest, 1993. 69–70. o.

³⁴ Zinner Tibor: *A kádári megtorlás rendszere*, Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet, Budapest, 2001. 51–53. o.

³⁵ A B. M. II. Főosztályának tervezete az ellenforradalom vezetői erői elleni harc további feladatairól, 1957. május 15. In: dr. Horváth Ibolya, dr. Solt Pál, dr. Szabó Győző, dr. Zanathy János és dr. Zinner Tibor (szerk.): *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 2.* KJK, Budapest, 1994. 758–764. o.

³⁶ Kajári Erzsébet (szerk.): *Rendőrségi napi jelentések, 1956. október 23.–december 12.* I. kötet. A B. M. és az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutató Intézete Közalapítványa, Budapest, 1996. XXIII. o.

ügyészségeknek. A bíróságok elítéltek 1379 embert a megvádoltak közül államellenes büntett elkövetése miatt. Internáltak kb. 4500, rendőri felügyelet alá helyeztek kb. 1500 személyt. A börtönökből szabadult 17 227 elítéltből (*„bűnözőből”*), akik közül 3324 személyt korábban politikai bűncselekményekkel vádolva marasztaltak el, 8341-et fogtak el, közöttük *„1855 politikai bűnöző”* volt. A begyűjtött, különböző típusú fegyverek száma meghaladta a negyven ezret, a belügyi veszteségek október 23-a után megközelítették a huszonnégy ezret.

A budapesti Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztálya Vizsgálati Osztályán belül 1957 elején létrejött egy különleges csoport *Rajnai* Sándor rendőr alezredes, utóbb ezredes, főosztályvezető-helyettes vezetésével.³⁷ A csoport az *„ellenforradalmi események során vezető és szervező tevékenységet folytató”* személyeket vizsgálta. (Létszámuk 63 és 88 fő között változott, attól függően, hogy kit, mikor, milyen koncepció alapján vontak ebbe a körbe.) Idetartoztak a pártellenzék és a forradalmi kormány tagjai, írók, újságírók, tábormokok és tisztek, de például *Mindszenty József* bíboros titkára, *Turchányi Egon Albert*, vagy dr. Bibó és dr. Göncz is. A különleges csoport ügyeiről a vizsgálók egyenesen a belügyminiszternek, olykor az MSZMP IKB-nek referáltak.

Ehhez, a kádári megtorlás művéhez biztosított háttérrel az MSZMP IKB 1957. február 26-i határozata.³⁸ Két nappal később már *Czinege* Lajosnak, az MSZMP IKB osztályvezetőjének asztalán volt a B. M. MSZMP Ideiglenes Intézőbizottsága összegezte javaslat a *„büntetőpolitika egyes elvi kérdéseinek egységes rendezésére”*. Két és fél hónap telt el e *„javaslat”* elkészültének időpontjától, amikor a felelős kormányzati tisztviselők kézhez kapták a B. M. II. Főosztályának tervezetét *„az ellenforradalom vezető erői elleni harc további feladatairól”*, amely hitet tett amellett, hogy *„az eddignél szélesebben számoljuk fel az ellenforradalom meglévő erőit”*.³⁹ E dokumentumban május 15-én, az osztályharc prioritásait szem előtt tartva fogalmazódott meg, hogy a *„csapásokkal a tényleges ellenséget sújtsuk, és ne a megtévedt, az ellenforradalmárok által befolyásolt egyszerű dolgozókat”*. A tervezet több fejezetre osztotta a tennivalókat. Szólt az *„ellenforradalmi erők”* elleni harc csapásának irányáról, a velük szembeni adminisztratív, rendőri és igazságügyi intézkedésekről, említést tett szervezési intézkedésekről általánosságban, valamint a végrehajtás oldaláról. Alapvető fontosságúnak ítélték, és mindebben visszatükröződött a

³⁷ Rajnai – a vele 1991 telén folyt beszélgetés során Biatorbágyon – arra emlékezett, hogy ő dr. Münnich Ferenc-től kapta a megbízást 1957. január végén. Vö. Zinner Tibor: i. m. 377. o. 742. jegyzet.

³⁸ *Népszabadság*, 1957. február 28.

³⁹ *A B. M. tervezete az ellenforradalom vezető erői elleni harc további feladatairól*, 1957. május 15. In: dr. Horváth Ibolya, dr. Solt Pál, dr. Szabó Győző, dr. Zanathy János és dr. Zinner Tibor (szerk.): i. m. 757–764. o.

február végi fordulat, hogy a „*harc hatékonyabb szervezését és kiszélesítését*” szorgalmazta, mert, szemben a korábbiakkal, most azt is konkrétan rögzült, hogy kik az „*ellenforradalom*” fő erői. A B. M-ben továbbléptek. Ebbe a folyamatba illeszkedett az egy nappal korábban dr. Bibó és dr. Göncz letartóztatását előterjesztő Biszku felszólalása is, aki a MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának 1957. május 14-ei ülésén kért engedélyt Pártay Tivadar,⁴⁰ Tildy, valamint dr. Bibó letartóztatására. A belügyminiszter szerint utóbbi „*október 23-a és november 4-e között bent volt a kabinetben*” – állított valótlant, mert dr. Bibó 1956. november 2-ától volt kormánytag. „*November 4-e után kidolgozta a platformot*”⁴¹, *áttértek a politikai eszközökre, s szintén részt vett az illegális bizottságban*”.⁴²

Mindez azt jelentette, hogy szemben a korábbiakkal, amikor Kádár még óvatoskodott, taktikázott a letartóztatások elrendelésénél, most a B. M. már mennydörgött: a „*kialakult új helyzet lehetővé teszi, az államhatalmunk további megszilárdítása pedig megköveteli, hogy az eddiginél szélesebben számoljunk fel az ellenforradalom meglévő erőit*”. Az előterjesztésben olvasható, hogy „*nagyobb tervszerűséggel kell leleplezni, és bíróság elé állítani, illetve kényszerintézkedéssel sújtani azokat az ellenséges erőket, akik az ellenforradalom idején nyíltan jelentkeztek a különböző forradalmi bizottságokban és más, az ellenforradalom idején létrejött szervezetekben*”. A dokumentum az „*ellenforradalmi erők elleni harc csapásának*” irányát nevesítve tartalmazta, hogy kikkel szemben kell fellépni, négy pontba sorolva:

„*1. A győri és miskolci ellenkormány tagjai, az ellenforradalom országos, budapesti, megyei és legfontosabb területi bizottságainak és bizottmányainak elsősorban osztályidegen, ellenforradalmi vezetői és tagjai.*

2. Arisztokraták, volt földbirtokosok, nagytőkések, gyárosok, bankárok stb., akik a hatalom visszaszerzésében tevékenykedtek.

3. A fasiszta és burzsoá pártok, a Horthy rezsim vezető politikai és katonai személyei, valamint olyan volt fegyveres szervek vezetői és tagjai, mint a csendőrség, VKF/2.

⁴⁰ Pártay Tivadart letartóztatták 1957. május 23-án. Politikai döntést követően határoztak arról, hogy nem indítanak ellene büntetőeljárást. Tizennégy hónapot töltött előzetes letartóztatásban, 1958 júliusában szabadult.

⁴¹ Nyilatkozat Magyarország állami, társadalmi és gazdasági rendjének alapelemeiről és a politikai kibontakozásról, 1956. december 8. In: Bibó István: *Válogatott tanulmányok IV. kötet 1935–1979*. Magvető, Budapest, 1990. 191–196. o.

⁴² Baráth Magdolna – Feitl István (szerk.): i. m. 290. o.

[a Honvéd Vezérkar Főnöke 2. (hírszerzéssel és kémelhárítással foglalkozó) osztálya],
horthysta katonatisztek.

4. *A fegyveres ellenforradalmi akciókban részt vett huligán és deklasszált elemek.*⁴³

„Az ellenforradalmi erők elleni harc adminisztratív, rendőri és igazságügyi intézkedései” között olvasható, hogy „1. Népbíróság⁴⁴ elé kell állítani az ellenforradalom országos és megyei vezetőit és azon személyeket, akik szervezői voltak a népi demokratikus rend megdöntésének. Ebben a kategóriában a csapást az ellenséges osztálymaradványokra, kulákokra, a volt horthysta katonatiszt és fegyveres harcokban részt vett huligán és más deklasszált elemekre kell mérni”. Továbbá „2. Bíróság elé kell állítani az ellenforradalom országos, budapesti, területi, kerületi, megyei bizottságainak és bizottmányainak ellenséges tevékenységű tagjait. Továbbá a munkástanácsok, ifjúsági vagy más ellenforradalmi szervezetek vezetőit, szervezőit, akik gyilkosságra, sztrájkra és más ellenforradalmi tevékenységre izgattak, vagy ilyen cselekményekben, mint irányítók, szervezők részt vettek”.

„A szervezési intézkedések, általános részénél” rögzült, hogy ezeket a feladatokat „négy hónap alatt kell végrehajtani”. Meghatározták a felelősök körét is: „1. Az ellenforradalmi főerők felszámolását a B. M. Politikai Nyomozó Főosztály, illetve a budapesti és megyei politikai osztályok vezetői irányítják. A felszámolás gyakorlati lebonyolításáért a B. M. Politikai Nyomozó Főosztály központi osztályainak vezetői felelősek. Ennek megfelelően a budapesti és megyei operatív bizottságok tagjai a politikai osztályok vezetői”. Tartalmazta továbbá a dokumentum, hogy „2. A B. M. Politikai Nyomozó főosztály központi, budapesti és megyei osztályai készítik el az egyes személyekkel kapcsolatos javaslataikat. Ezeket a javaslatokat a megyében és Budapesten a helyi operatív bizottság, a központban az Országos Operatív Bizottság hagyja jóvá. Amennyiben a megyei és budapesti operatív bizottságoknál egyhangú véleményt nem tudnak kialakítani, úgy az ilyen személyekkel kapcsolatos javaslatokat a B. M. Politikai Főosztály központjának kell megküldeni”. Az előterjesztők azt is belefoglalták a dokumentumba, hogy „3. A budapesti és megyei politikai osztályok

⁴³ Az 1. ponttól „a győri...” a 4. pont végéig, „elemek.” szó szerint bekerült az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1957. július 2-án hozott határozatába.

⁴⁴ Ez idő tájt még csak a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Népbírói Tanácsa ítélkezett. A belügyi tárca vezetői viszont már 1957 januárjának legelején tudomást szerezhettek dr. Nezvál Ferenctől arról, hogy a népbíróság létrejöttével teremtődnek majd meg a felelősségre vonás, a megtorlás jogi keretei. Másrészt a belügyi tárca első embere az a Biszku volt, aki a közreműködőkkel ekkor már szorgosan együtt dolgozott a június 1-jén megjelenő brosúra végső finomításán. Annak - szovjetektől eredeztethető - logikája az volt, hogy ha a „fasiszta” diktatúra megteremtése érdekében robbant ki az „ellenforradalom”, akkor a leszámoláshoz ismételtelen a népbíróság szükségeltetik.

*hatáskörébe nem tartoznak az országos jelentőséggel bíró politikai és közéleti személyek. Az ilyenekkel kapcsolatos javaslataikat meg kell küldeni a B. M. Politikai Nyomozó Főosztálynak.*⁴⁵

Június 10-én (a május közepén eltervezetteknek megfelelően) már így rögzítették a B. M. feladatát: „... fokozza a harcot az ellenforradalom vezetői és szervezői ellen, az ellenforradalom végleges felszámolása érdekében.” Ezért „különösen nagy gondot kell fordítani Győrre, Miskolcra, Budapestre, a megyei bizottmányokra, különböző ellenforradalmi bizottságokra, elsősorban azon belül az osztályidegen személyekre. Az év végéig dokumentálni kell ezeknek bűnös tevékenységét. Felül kell vizsgálni az internáltak és őrizetesek ügyét, megvizsgálni a huligánokat, köztörvényeseket, hogy milyen ellenforradalmi cselekményeket követtek el, s leszámolni velük.” Így, szó szerint. „Biztosítani kell a szabadlábbon lévő, de börtönből kiszabadult személyek elfogását. Biztosítani kell a társadalmi tulajdon, általában a népgazdaság fokozottabb védelmét; a szocialista törvényesség éle népi demokráciánk ellensége ellen irányuljon. Szükséges a korábbi parancsok felülvizsgálata.” Mindezt kiegészítette, mert e munkavégzés alapvető feltételét jelentette, „a 16. sz. parancs alapján az apparátus megtisztítása”. Végül a technikai ellátottság javítását, a propagandamunkában a B. M, és szervei eredményeinek népszerűsítését tűzték ki feladatként.⁴⁶

Amikor már tombolt a „belső reakció elleni harc”, a megtorlás, az állomány iskolázottsági mutatója, hogy húsz százalékuknak sem volt közép- vagy felsőfokú végzettsége, ez a tény leplezte le legjobban a politikai vezetés szándékait. Azt, hogy mit kívánt az apparátustól: a megtorlás megalapozásánál, a letartóztatottak, kihallgatottak jegyzőkönyvezésénél feltételen engedelmisséget, „pártszerű” magatartást, azaz az MSZMP vezető szervei által meghatározott politikai irányvonal következetes véghezvitelét. Mert nem is akarhatták azt, hogy kritikai szellem, netán a meghurcolandókkal szembeni megbocsátás, igazuk elismerése hassa át a munkájukat.⁴⁷

Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága ülést tartott 1957. június 22-én. Itt hangozott el Kádár szájából, hogy „ha a Magyar Népköztársaság ellenségei elleni harcról beszélünk, ez alatt mi nemcsak a régi ellenségeket értjük... Nálunk most a vizsgálat törvényes

⁴⁵ Zinner Tibor: i. m. 216–218. o.

⁴⁶ MNL OL 288. f. 30/1957. 2. ő. e. 68–70. o. 1957. június 10.

⁴⁷ Zinner Tibor: i. m. 63–64. o.

eszközökkel folyik, és olyasfajta veszély nincs, hogy valakit tőle kikényszerített vallomás alapján ítéljenek el. Ez vonatkozik természetesen az írókra is, meg olyan emberekre, mint a Tildy, a Bibó meg nem tudom én kicsoda...”.⁴⁸ Aki addig még nem tudta, most megtudhatta, hogy dr. Bibó is őrizetben van. Letartóztatásáig 1956-ban hét főt ítéltek halálra, közülük kivégeztek négy főt, akik közül hármat ’56 miatt, 1957-ben halálos ítélettel sújtottak 63 főt május 23-ig, közülük kivégeztek 45 személyt, egyet dr. Bibó őrizetbe vétele után, a halálra ítéletekből 34 főt ’56 miatt marasztaltak el.⁴⁹ Jövőjét illetően reményei nem sok jóval kecsegtették.

A tárgyalás időzítése s a kijelölt ítések

Mikorra időzítették a dr. Bibóval és két társával szembeni leszámolást? Számos összefüggés együttesen jelzi, hogy ennek megtervezésénél figyelemmel voltak a tárgyalandó ügyek időbeli sorrendjére. A bel-, illetve külpolitikai szempontok érzékeltetésénél elég utalni arra, hogy azok miképp határozták meg a volt kormányfő s a vele együtt perbefogottakkal szembeni büntetőeljárásban egyfelől annak többszörösen megváltoztatott időpontját, másfelől azt, hogy ebben a büntetőeljárásban végül kiket marasztaltak el.⁵⁰ Miután Regéczy-Nagyot tanúként kívánták idézteni a Nagy és társaival szembeni büntetőeljáráshoz, dr. Bibó és két társa büntetőügyét nem lehetett korábbra kitűzni.⁵¹ A vonatkozó párthatározatok akként hatottak, hogy azok eleve megszabták azon felelősségre vonandó személyek körét, akiknek

⁴⁸ Baráth Magdolna és Ripp Zoltán (szerk.): *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei*, IV. kötet. 1957. május 21. – 1957. június 24. INTERA Rt., Budapest, 1994. 193. o.

⁴⁹ Zinner Tibor: *Halálos évtized a „Népköztársaság nevében!”*. A Legfelsőbb Bíróság halálos ítéletei 1957. január 14. és 1966. október 13. között. In: Balla Judit – Borbély Zoltán – Koltay András (szerk.): *„A Köztársaság nevében!”*. Pálinkás György emlékkönyv. Rejtjel, Budapest, 2007. 262–269. o.

⁵⁰ Elég utalni Losonczy Géza halálára, illetve Király Béla ügyének elkülönítésére. Az 1950-től Hadiakadémia parancsnok Király vezérmagya lefogását 1951. július 31-én javasolták az illetékesek. A honvédelmi miniszter ezt kiegészítette azzal, hogy Király feleségét is le kell tartóztatni, de az őrizetbe vételhez Gerő Ernő beleegyezését is kérte (még ugyanezen a napon). Királyt 1952. január 15-én halálra ítélte a Budapesti Hadbíróház, két héttel később, január 29-én a Katonai Főtörvényszék életfogytig tartó börtönre módosította ítéletét. 1956 őszén szabadult. 1956. október 30-ától a Forradalmi Karhatalmi Bizottság elnöke, a Nemzetőrség főparancsnoka volt. A Legfelsőbb Bíróság felmentette a vádak alól 1956. október 31-én. A forradalom leverése után Nyugatra menekült. Távollétében, 1957. április 23-án hatályon kívül helyezte a Legfelsőbb Bíróság az ’56-os határozatot, és az 1952-es ítélet érvényességét mondta ki. 1989. október 10-én a legfőbb ügyész törvényességi óvást nyújtott be és a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa 1989. október 27-én visszaállította az 1952-es ítéleteket megsemmisítő, 1956. október 31-ei ítélet hatályát.

⁵¹ Regéczy-Nagy László levele. Tarski blogja. Nolblog, 2011. november 30. <http://observer.nolblog.hu/archives/2011/11/30/Bibo-Istvan-es-Goncz-Arpád-az-akasztófa-amyekaban> (2013. április 8.)

büntetőügyeiben nagy valószínűsége volt a végrehajtandó halálbüntetések kihirdetésének.⁵² Ez összefüggött a már letárgyalt ügyek statisztikai adatainak pártpolitikai vizsgálatával is. A két miniszter, Biszku, dr. Nezvál, valamint *dr. Szénási Géza* legfőbb ügyész által Budapesten, 1957. december 7-én aláírt előterjesztés anyagát statisztikákkal támasztották alá. Ezeket az I. M. kiegészítette és összeadta az MSZMP KB PB számára készített előterjesztésben foglaltakkal: az október 31-én letartóztatásban volt 19 178 – ezek közül 13 585 elítélt és 5595 előzetes letartóztatásban lévő, ez utóbbiak közül 3536 fő volt politikai okból gyanúsított –, a félbeszakításon lévő 2500 és a behívásra váró 7670 fő, összesen 29 354 személy „*kb. 10 000 fővel több, mint a börtönök befogadó képessége*”.⁵³ Másképp: ha mindenkit behívtak volna, további 58,1%-kal bővült volna a lefoglaltak köre. És a megtorlás addigi eredményeivel a belügyi tárca elégedetlen volt. Az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1957. december 10-i ülésén történtek a „*büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről*” készült előterjesztésről hozott határozat sorsát a jegyzőkönyv lakonikus tömörséggel fogalmazta meg: „*a Politikai Bizottság a határozati javaslatot nem fogadja el. Megbízta Biszku Béla, Szénási Géza és Nezvál Ferenc elvtársakat, hogy egy héten belül a vita alapján az anyagot dolgozzák át, s ebben értékeljék a tapasztalatokat, és pontosan határozzák meg a teendőket.*

A határozati javaslatban fel kell tüntetni annak módját, hogy a Párt- és Tömegszervezetek Osztálya az Adminisztratív Osztállyal együtt milyen módon tájékoztassa az irányelvekről és teendő intézkedésekről a pártszervezeteket. Különös figyelemmel kell foglalkozni a bűnüldöző szervezetben működő pártszervezetekkel.” Mindezt az előterjesztés előadóját, Biszku tették felelőssé.⁵⁴ A vitában felszólalt *Fock Jenő, Friss István, dr. Münnich, Kiss Károly, Marosán György, dr. Nezvál, Nemes Dezső* és Kádár, az előterjesztés végleges változatát december 31-én írta alá a három érintett.⁵⁵ A jegyzőkönyv fennmaradt, tanulságos a belügyminiszter mondandójából az alábbiak felidézése.

„Mi Nezvál elvtárssal kaptunk korábban a Politikai Bizottságtól megbízást a jelentés elkészítésére – rúgott bele már az első mondatával dr. Szénásiba –. A kérdés azért merült fel, mert egyrészt túlszűfolttság van a börtönökben. A másik ok, amiért ezt a jelentést be kellett

⁵² Regéczy-Nagy mellett tanú volt Nagy és a társaival szembeni büntetőeljárásban utóbb Haraszi Sándor és két társa, Fazekas György és Tánzos Gábor, e büntetőügy mindhárom vádlottja is, vagy az *Ádám György* és társai perében elmarasztalt *Bohó Róbert* és így tovább.

⁵³ MNL OL XIX – E – 1 – z. 001/1958. 357–358. o. Kimutatás; feljegyzés. A 7676 főre vonatkozó adatot az I. M. statisztikai csoportja 1957. november 18-án közölte *dr. Jászai Dezsővel*.

⁵⁴ Uo. 288. f. 5/54. ö. e. 2–3. o. Jegyzőkönyv, 1957. december 10.

⁵⁵ Uo. 288. f. 30/1957. 11. ö. e. 107–111. o. A Politikai Bizottság határozata a büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről, 1957. december 31.

hozni a Politikai Bizottság elé, hogy az ellenforradalmi szervezkedés bűnöseinek felelősségre vonásánál, a politikai jellegű bűncselekményeknél sok az enyhe ítélet, és viszonylag kevés a fizikai megsemmisítések száma. A kérdés úgy merült fel, hogy bizonyos eseteknél enyhíteni, vagy meg kell szüntetni az ítéleteket, ugyanakkor pedig intézkedéseket kell tenni, hogy az ellenforradalmi szervezkedésért a bíróságnak átadott személyek ügyében a bűncselekményeknek megfelelően súlyos ítéletek szülessenek.

Erre az utóbbira a kormánynak és az Elnöki Tanácsnak a rendeletei törvényes lehetőséget biztosítanak a számunkra. A pártkonferencia is erre kötelez bennünket... Tegnap tartottunk együttes megbeszélést erről a kérdésről.⁵⁶ A jelentésnek az elkészítése során abban a kérdésben, hogy hol kell, hol lehet csökkenteni a büntetéseknek a számát, teljes egyetértés volt.”⁵⁷ Mindez jelzi, hogy dr. Nezvál és dr. Szénási nem abban vitázott Biszkuval, hogy az állambiztonsági területen dolgozók tevékenysége folytán sok lefogott ügyében végül olyan tényállás alakult ki az ügyészségeken, ami a bíróságokon kihirdetett halálos ítéleteket követő kivégzésekkel zárult. A vita az állambiztonsági módszereket, a B. M-nek az igazságszolgáltatást is irányítani kívánó magatartását, hatalmi túltengését, és nem a megtorlás esetenkénti irtóztató jellegét érintette.

Ha a nyomozó hatóság (és a vádképviselő) valakit egyik másik büntetőeljáráshoz a vád tanújaként is idéztetni kívánt, akkor a tanú saját büntetőügyét (gyakorta) későbbre halasztották (és ezért nem nyújtották be korábban a vádiratot), jelezve számára, hogy tanúként való magatartása befolyásolhatja saját ítéletének mértékét. A Legfelsőbb Bíróság – mint első-⁵⁸ és másodfokú⁵⁹ büntetőeljárást egyaránt lefolytató jogszolgáltató fórum – büntetőtanácsainak leterhelése is kihatott a perek időzítésére, mert dr. Borbély János, dr. Vida Ferenc,⁶⁰ dr. Ledényi Ferenc,⁶¹ dr. Vágó Tibor⁶² és társaik terhelhetősége véges volt. Mi volt

⁵⁶ Célzás a Marosán szobájában folyt előzetes tanácskozásra.

⁵⁷ Zinner Tibor (2001): i. m., 294–295. o.

⁵⁸ Zinner Tibor (2007): i. m. 220–222. o. 1957 és 1961 között hét büntetőeljáráshoz, de valójában hat bűnügyben, 15 fő esetében hirdettek ki halálos ítéletet elsőfokú eljárásban, közülük tizennégy személyt kivégeztek, egy fő (*Varga Rezső*) életben maradt.

⁵⁹ Uo. 221. és 267. o. A Legfelsőbb Bíróság, mint másodfokú, fellebbezési ügyekben illetékes büntetőbíróság előbb Katonai Kollégiumának *Léderer Jenő Tibor* 1957. február 6-án kihirdetett (majd február 15-én végre is hajtott halálos) ítéletével, majd Büntető Kollégiumának a gyorsított eljárásban, 1957. március 18-án kihirdetett ítéleteivel (*Oláh Miklós*, kivégezték április 12-én és *Kocsis Sándor*, kivégezték szeptember 4-én) kapcsolódott be a megtorlás folyamatába.

⁶⁰ Dr. Vida Ferenc 1953. november 18. és 1972. október 31. között ítélkezett a Legfelsőbb Bíróságon, kollégiumvezető-helyettesként vonult nyugdíjba.

⁶¹ Dr. Ledényi Ferenc hadbíró a Katonai Felsőbíróságon 1952. február 26-ától. Ezredes 1955. június 23-ától, a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának elnöke, elnökhelyettes 1962. szeptember 30-ig.

a helyzet akkor, midőn dr. Bibó és két társa bűnperét kitűzték tárgyalásra az után, hogy a vádiratot július 17-én dr. Szalay József⁶³ aláírta? S azt megelőzve, hogy dr. Vida előbb ítéletet hirdetett Kardos László és társai perében 1958. augusztus 9-én, majd Haraszi Sándor és két társa ügyében augusztus 19-én, illetve dr. Borbély dr. Kovács Zoltán és három társa perében, Dudás József és társa büntetőügyének folytatásaként augusztus 9-én, majd B. Szabó István és társa büntetőperében augusztus 16-án, valamint dr. Ledényi Váradi Gyula vezérőrnagy és társai vádlottak bűnügyében augusztus 19-én?

Az '57. decemberi párthatározat óta kihirdetett és végrehajtott halálos ítéletek összegzését olvasó Biszku boldog lehetett. 1958 első felében a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának büntető- és hadbírái 65 vádlottat ítélték halálra. Örömet csökkenthette, hogy nyolc főt távollétében marasztaltak el, így velük nem gyarapodott a fizikailag megsemmisítettek száma.⁶⁴ A dr. Bibó és két társa elleni büntetőeljárás kezdetéig kiemelkedő büntetőeljárások zajlottak már 1957-ben,⁶⁵ majd 1958-ban is.⁶⁶ Amíg dr. Vida a

⁶² Az 1923-ban született dr. Vágó Tibor a Büntetőbírói és Államügyészi Akadémia hallgatója lett 1950. november 6-ától. Ennek elvégzése után járási, megyei bíró és bírósági tanácselnök volt Debrecenben, Salgótarjánban, Miskolcon és fővárosban. A Legfelsőbb Bíróság bírójává (tanácselnöke 1957 ősztől) 1956–1990. január 4-e (halála) között, kilenc halálos ítéletet hirdetett ki a kádári megtorlás idején.

⁶³ Dr. Szalay József 1945-től dolgozott igazságügyi területen. 1955. augusztus 3-ától a legfőbb ügyész első helyettese, dr. Non György legfőbb ügyész kinevezéséig ő irányítja az apparátust. A vád képviselője Nagy és társai perében. 1960. június 12. és 1963. március 20. között az igazságügyi miniszter első helyettese, ezt követően 1968. március 30-áig a Legfelsőbb Bíróság elnöke. Dr. Szalay azzal, hogy az '56-os megtorlás legjelentősebb perében a vádat képviselte, elérte, hogy az MSZMP KB illetékesei rendelkezésére álló, őt terhelő, a munkásmozgalmi személyiségek elleni büntetőügyekben kifejtett törvénysértő működését bizonyító dokumentumok ellenére nemhogy eltávolították az igazságügyi apparátusból, hanem – mutatva az ún. '62. augusztusi MSZMP KB határozat felemáságát – kinevezték a Legfelsőbb Bíróság elnökének. Ez volt a Kádártól kapott vérdíj... Zinner Tibor – Kahler Frigyes – Koczka Éva – Pálvölgyi Ferenc – Tóth Béla: *Megfogyva és megtörve. Évtizedek és tizedelések a jogászvilágban 1918–1962*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2005. 568–569. o. Dr. Non György 1956. február 8. és november 15. között legfőbb ügyész, 1957-től a Kossuth Könyvkiadónál dolgozott, igazgatóként vonult nyugdíjba.

⁶⁴ Zinner Tibor (2007): i. m. 237–238. o.

⁶⁵ A teljesség igénye nélkül 1957-ből (a jogerős ítélet tanácsvezetőjének és az ítélet kihirdetése időpontjának jelzésével): Dudás József és társa (dr. Ledényi, január 14.), Tóth Ilona és társai (dr. Radó Zoltán, június 20.), Kabelács Pál és társa (dr. Molnár László, június 25.), Eörsi István és társai (dr. Molnár, szeptember 23.), Varga Domokos és társai (dr. Molnár, október 9.), Déry Tibor és társai (dr. Vida, november 13.), Ruzsnyák László és társai (dr. Borbély, november 16.), Iván Kovács László és társai (dr. Vida, december 27.) Dr. Radó Zoltán ügyvéd volt 1948. február 15-éig. A néphadsereg különböző ügyészségein és bíróságain szolgált 1956. április 15-ig. Ekkor előbb az V. Kerületi Bíróság, majd 1957. február 28-án a Fővárosi Bíróság, 1957. április 13. és nyugdíjazása, 1971. január 29. között a Legfelsőbb Bíróság bírójává, tanácsvezetője. 1958. február 5-én az ő tanácsvezetésével kezdődött a Nagy és társai-ügy tárgyalása a bíróságon. Az ügy elhalasztását követően, február 13-án szívtrombózt kapott, dr. Vida Ferenc folytatta helyette. Dr. Molnár László 1950. február 23-a és 1962. szeptember 14. között bíró a Legfelsőbb Bíróságon, a Büntető Kollégium vezetője volt. Az 1956. október 23-a előtti, munkásmozgalmi személyiségek ellen indított törvénysértő perekben részt vett, ezért távolították el, a NET felmentette bírói tisztségéből. Az MNB-ben dolgozott tovább.

⁶⁶ A teljesség igénye nélkül 1958-ból (a jogerős ítélet tanácsvezetőjének és az ítélet kihirdetése időpontjának jelzésével): Renner Péter és társai (dr. Ledényi, február 3.), Kőrösi Sándor főhadnagy és társai (dr. Ledényi, március 4.), Péch Géza és társai (dr. Borbély, április 15.), Emericzky Kálmán és társai (dr. Borbély, április 22.), dr. Szilágyi József (dr. Vida, április 22.), Pércsi Lajos és társai (dr. Ledényi, május 8.), Lócsei Pál (dr. Vida, május 14.), dr. Radó György és társai (dr. Ledényi, május 24.), Erdős Péter (dr. Vida, május 26.), Nagy Imre és társai

munkásmozgalmi személyiségek és kötődő értelmiségiek, addig dr. Borbély a más pártokhoz tartozó személyek: kiszagdák, keresztény magyar pártiak és egyéb vádlottak – a Bagoly-csoport, fogolyszóktatók – büntetőügyeiben járt el.

Mindaddig, amíg dr. Bibó és két társa nem állt dr. Borbély tanácsa elé, addig dr. Borbély már kihirdetett 1957-ben tíz, 1958-ban nyolc, összesen tizennyolc jogerősen végrehajtott halálos ítéletet.⁶⁷ Ugyanezen időszak alatt egyfelől dr. Vida tizenhét, *dr. Molnár László* és *dr. Radó Zoltán* nyolc-nyolc, *dr. Mecsér József* négy, másfelől dr. Ledényi húsz, *dr. Szimler Ferenc* tizenegy, míg *dr. Sömjén György* négy végrehajtott halálos ítéletet hirdetett ki a különböző időtartamú szabadságvesztések mellett. Azaz a kivégzésekkel zárult büntetőperek tanácsvezetőinek listáját az idő tájt egyrészt az országban, másrészt a hadbírák között is dr. Ledényi, míg a büntetőbírák között már dr. Borbély vezette. Dr. Bibó és két társa azonban nem ismerték a megtorlás vonatkozó adatait, tárgyalási magatartásuk nem lehetett ennek függvénye. *„Nem éreztem azt, hogy én komolyan halálos ítélet árnyékában vagyok – elsősorban azért nem, mert fogalmam sem volt arról, hogy Nagy Imrét halálra ítélték, sőt akkor, amikor bíróság elé kerültem, már ki is végezték. Marián István⁶⁸ cellatársamnak – ő nagyon kétségbeesve várta a legrosszabbat – még én mondtam, lehetetlenség az, hogy téged halálra ítéljenek, mert ahhoz előbb halálra kell ítélni Malétert, akit a szovjet hadsereggel való tárgyalópartneri minőségben fogtak el... De Malétert azért sem lehet kivégezni – mondtam én teljes naivitásomban –, mert ahhoz előbb Nagy Imrét kellene kivégezni, és ez végleg lehetetlen.”⁶⁹*

Az egykori harmadrendű elítélt szerint a dr. Vida vezette tanácsnak kellett volna tárgyalnia dr. Bibó és két társa büntetőügyét. Miután dr. Vidáról *„kiderült – írja Regéczy-Nagy –, hogy egykor személyes kapcsolatban állt az elsőrendű vádlottal, ezért Borbély”* ült a népbírák közé.⁷⁰ Tény, hogy dr. Bibó és dr. Vida a koalíciós idők belügyi tárcájánál dolgozva

(dr. Vida, június 15.), *dr. Zajgóvári Károly* és társai (dr. Borbély, június 30.), *Ádám György* és társai (dr. Vida, július 4.), *Fónay Jenő* és társa (dr. Vágó Tibor, július 18.), valamint *Steiner Lajos* és társai (dr. Vágó, július 21.).

⁶⁷ Így 1957-ben: *Nagy Lajost* (szeptember 23-án), *Balla Pált*, *Harmincz Istvánt* és *Lakos Jánost* (október 22-én), *Preszmayer Ágostont* (november 4-én), *Rusznay Lászlót*, *Czimmer Tibort*, *Laurinyecz Andrást*, *Bán Róbertet* és *Ekrem Kemált* (november 23-án), 1958-ban *Franyó Ferencet* (február 17-én), *Palotás Józsefet* és *Bognár Ottót* (március 11-én), *Péché Gézát*, *Balogh Lászlót*, *Gerlei Józsefet* és *Békési Bélát* (április 15-én) és *Bosnyák Gábort* (április 21-én).

⁶⁸ Marián Istvánt a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának egyik, dr. Ledényi Ferenc kollégiumvezető vezette tanácsa Várad Gyula vezérőrnagy és társai büntetőperében, elsőfokú eljárásban életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélte 1958. augusztus 19-én.

⁶⁹ Dr. Bibó emlékeit idézi Litván György. Litván: i. m. 74. o.

⁷⁰ Regéczy-Nagy László levele. Tarski blogja. Nolblog, 2011. november 30.

<http://observer.nolblog.hu/archives/2011/11/30/Bibo-Istvan-es-Gonczi-Arpad-az-akasztofa-anyakaban> (2013. április 8.)

ismerték egymást. Ám ilyen jogászi megfontolások nem zavarták a kádári megtorlás irányítóit és szereplőit.⁷¹ Számunkra nem kétséges – miután nem katonai ügy volt –, hogy a Nagy és társai büntetőügyét tárgyaló dr. Vida mellett más tanácsvezető nem jöhetett szóba akkor, midőn dr. Borbélyra szignálták a volt államminiszter és két társa büntetőperét.

A tárgyalás hangulata s a kiszabott ítéletek mértéke

Hónapok teltek el 1957. május 23-ától. A bíróságok – főként a két, 1957. júliusi,⁷² majd decemberi⁷³ MSZMP KB PB határozatba foglaltaknak megfelelőképp – egyre súlyosabb ítéleteket szabtak ki, kötelezték rá őket. Az önmagukat a lenini örökség megvalósítójának tekintő Kádár és kiszolgálói 1957-ben mindenféle „előítélet” nélkül, főképp a proletáriátus ellen léptek fel. Ami a múlt, jelen és jövő megtorlását illette, tudták, hogy az *„hosszú és fáradtságos tömegharc útján”* valósítható meg. De nem rettentek meg, azért hoztak határozatokat, mert vállalták. Elkészült az új párthatározat, ami lehetőséget teremtett a megtorlás folytatásához. Feledve továbbra is 1956. novemberi ígéreteiket, mindössze annyi történt, hogy a „szocialista törvényesség”, azaz osztályszempontok alapján differenciált ítélkezést szorgalmaztak: egyfelől a kíméletlen jogalkalmazást az 1945 óta hagyományosan ellenségnek bélyegzettekkel, másfelől az enyhébb büntetőeljárásokat a „megtévedt” dolgozókkal szemben. Ez többszörösen törvénysértő volt, még akkor is, ha legalább így további ezrek mentesülhettek a terror gépezetének csapásai alól. A köztörvényes bűntettek elkövetőivel szemben is hasonló elvek érvényesítését irányozták elő. S mindezek a pártpolitikai szempontok uralták a büntetés-végrehajtással összefüggő feladatterv végrehajtását. És az sem tekinthető véletlennek, hogy *„miközben a lenini utat emelték zászlajukra, a sztálini úton folytatták tovább.”*⁷⁴ Kiadtak egy „Tájékoztató”-t az MSZMP KB PB december 10-i ülése után, ezzel a sillabusszal a magyar bűnüldözési gyakorlatban eddig ismeretlen büntetőtörvénykönyvet alkottak. Ebben olyan „büntetési tételeket” fogalmaztak az ismert dokumentumok alapján, ami párját ritkítja. Íme:

⁷¹ Fehér Kálmán népbíró az ő és társai elé állított dr. Szilágyi József 1958. áprilisi büntetőügyében bejelentette volna elfogultságát, mert a vádlottal együtt töltötték szabadságvesztésüket évtizedekkel korábban, Szegeden. Fehér azonban nyugodtan ítélkezett és szavazott a halálbüntetésre. Zimmer Tibor (2001): i. m. 376. o. 736. jegyzet.

⁷² Az MSZMP KB Politikai Bizottsága határozata a belső reakció elleni harc néhány kérdéséről, 1957. július 2.

⁷³ Az MSZMP KB Politikai Bizottsága határozata büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről, 1957. december 10.

⁷⁴ Zimmer Tibor (2001): i. m. 325. o.

„1. Kérlelhetetlen vasszigornak kell érvényesülnie azokkal az osztályidegen, deklasszált, huligán elemekkel szemben, akik ellenforradalmi bűncselekményeket követtek el. Az ilyen elemek cselekményei megítélésénél az osztályhelyzet súlyosbító körülményként jelentkezik.

2. A törvény teljes szigorával kell büntetni azokat a dolgozó osztályhelyzetű személyeket, akik az ellenforradalom alatt vagy a jövőben osztályukat elárulva főbenjáró, súlyos ellenforradalmi bűncselekményeket követtek, illetve követnek el...”⁷⁵

Mindenek ismeretében a dr. Bibó és két társa elleni büntetőper tárgyalásáról készült négy jelentés – amelyeket utóbb a Nagy és társaival szemben lefolytatott büntetőeljárás irataihoz csatolták – ezért is érdemel elemzést.⁷⁶ Hogyan látta, láttatta az ott hallottakat Csiki István rendőr őrnagy, aki Bodrogi László rendőr őrnagy mellett dr. Bibó egyik kihallgatója volt a korábbiakban. Nem vesszük górcső alá valamennyit, közülük csupán dr. Bibó kihallgatása sajátos korabeli felidezésére szorítkozunk.⁷⁷

Dr. Bibó nem ismerte el bűnösségét, és fenntartotta álláspontját, hogy a kezdetektől helyteleníti ennek a kormánynak a megalakulását, tevékenységét. Elutasította a szocializmus hazai építésének eszközeit. Leszögezte, 1935-től vallja, hogy „*egyedüli helyes államforma a köztársasági, a többpártrendszer alapján, proletárdiktatúra nélkül*”. Kijelentette, hogy a „*Kommunista Párt kizárólagos hatalma elleni harcnak tekintetem az 1956. okt. 23-án megindult mozgalmat, mely irányult a demokrácia eltorzulása ellen is*”.

⁷⁵ Zinner Tibor (2007): i. m. 228. o.

⁷⁶ MNL OL XX – 5 – h. V – 150.000/17. 177–187. o. Sorrendben: 1958. július 28. (háromoldalas), július 29. (háromoldalas), július 30. (háromoldalas) és július 31. (kétoldalas).

⁷⁷ Jelentés 1958. július 29. Dr. Göncz Árpád és Regéczy-Nagy László bírósági kihallgatásáról. Iratok 3. i. m. 841–845. oldal. Dr. Gönczről: „*elveinek fenntartása mellett a Magyar Népköztársaság államrendjével szemben áll, azt meg akarta változtatni [...] 18 éves korától vallja a nézetét, hogy egyetlen helyes államforma a parlamentáris demokrácia, ezt vallja ma is és kívánta létrehozni. Az októberi eseményeket ma is »forradalomnak« értékeli [...] A tárgyalás folyamán többször kijelentette, hogy elveit fel nem adja, minden esetben, ha az »ellenforradalomról« volt szó, nyomatékosan kihangsúlyozta a »forradalmat«, valamint több tevékenységénél kijelentette, hogy azokban nem érzi magát bűnösnek.*” A teljes beismerésben lévő Regéczy-Nagyról: „*Göncz-cel való ismeretségét illetően elmondotta, hogy már 1953-ban politikai nézetük megegyezett abban, hogy a parlamentáris rendszer az egyedüli helyes államforma. Egyetértettek abban, hogy a kommunista párt eljátszotta szerepét, nem képviseli a magyar nép érdekét, ezért a koalíciós pártoknak kell a hatalomra kerülni, mind [sic!] ahogy ez az októberi események idején kiderült*”. In: dr. Horváth Ibolya, dr. Solt Pál, dr. Szabó Győző, dr. Zanathy János és dr. Zinner Tibor (szerk.): *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez* 3. KJK, Budapest, 1994, 841–845. o. A következő napon a bizonyítékok felvételével folytatódott a tárgyalás. Tanúként hallgatták ki *Farkas Ferencet, dr. Feri Sándort, Márkus Istvánt, dr. Fábán Dánielt, dr. Erdei Ferencet, Boldizsár Ivánt, dr. Szesztay Andrást, Sárközi Györgynét, Soós Júliát, Markos Györgyöt, Veress Pált, majd 31-én Cserbakői Endrét, Szabó Miklóst, Kemény Istvánt, Hámori Zoltánt, Halkó Mariannét és Tildy Zoltánt.* MNL OL XX – 5 – h. V – 150.000/17. 185. o. A július 30-ai jelentés 3. oldaláról: „*a mai napon a vádlottak magatartásával kapcsolatban kifogás nem merült fel Göncz Árpád kivételével, akit a tanácselnök közbeszólásaiért rendreutasított*”.

Csiki szerint az elsőrendű vádlott elmondta azt is, hogy a kormányfő november 4-én reggel 5 óra 20 perckor elhangzott rádiónyilatkozatának hatására határozta el, hogy ott marad a Parlamentben. Itt készítette el nyilatkozatát, melyben – a jelentés készítője szerint – *„felhívta a nyugati nagyhatalmakat, hogy a nov. 4-én előállott helyzetbe feltétlenül avatkozzanak be, még abban az esetben is, ha az egy harmadik világháború veszélyét idézi elő. Ezt a nyilatkozatot a budapesti amerikai követség ügyvivőjének át is adta”*.⁷⁸ Mi ebből az igazság? A követség részéről Edward T. Wailes vette át dr. Bibótól a dokumentumot. Ő nem volt ügyvivő, hanem követ lett volna, de nem adhatta át megbízólevelét, mert kiutasították Magyarországról 1957. február 22-én. Mi van ebben a dokumentumban, miképp szerepel benne a harmadik világháborúra történő utalás, mit jelentett Wailes Budapestről november 4-én reggel 6 óra 55 perckor telexen Washingtonba?⁷⁹

„Megvizsgáltuk az államminiszter megbízólevelét. A tegnap kinevezettek egyike [...] Azt mondja, Nagy átment a szovjet nagykövetségre és nem tért vissza. A miniszter a földszinten azt mondja, ezért ő most a két ügyvivő kabinettag egyike. Van nála egy üzenet, amit továbbítani kíván az Elnökhöz. Most fordítjuk. Azt mondja, nagyon sürgős. Már kész a fordítás. A jegyzéket Bibó államminiszter, a volt Paraszt-, most Petőfi Párt tagja küldte. Tildy a másik államminiszter ebben a témában. Íme az üzenet:

»Magyarország jelenlegi rendkívüli nehéz helyzetében különös bizalommal hivatkozik az Elnök által eddig már oly sokszor határozottan kinyilvánított békeszeretetre, bölcsességre, bátorságra. Bár Magyarország népe elszánta magát arra, hogy elkeseredetten harcol az őt ért támadás ellen, nincs kétség aziránt, hogy az egyenlőtlen küzdelemben vereséget szenved, ha nem kap segítséget. Ebben a pillanatban a legfontosabb segítség nem katonai, hanem politikai jellegű. Világos, hogy a Szovjetunió szándékainak ez az új szakasza kapcsolatban áll az egyiptomi brit intervencióval. Magyarország alávetése azonban nemcsak az elnyomás felújítását jelentené ebben az országban, hanem megállítaná azokat a felszabadító tendenciákat, amelyek oly reményteljesen indultak be a többi kelet-európai országban. Tönkretenné a tízéves amerikai felszabadító politikát is, amely oly határozott formában és bölcsen nyilvánult meg. Megingatná a kelet-európai emberek bizalmát az USA-ban és [a többi országban]. Másrészt az egyiptomi intervenció hátrányos kihatásaira tekintettel új izolacionista áramlatokat hozna a felszínre, amelyek az eddigi tapasztalatok

⁷⁸ *Jelentés, 1958. július 28.* In: dr. Horváth Ibolya, dr. Solt Pál, dr. Szabó Győző, dr. Zanathy János és dr. Zinner Tibor (szerk.) (1994): i. m. 836. o.

⁷⁹ Uo. 839. o.

alapján egyenes úton vezetnének a második [harmadik] világháború kirobbanásához. Ez az a történelmi pillanat, amire mind Eisenhower elnök, mind Dulles külügyminiszter utalt korábbi beszédében, amikor azt mondták, hogy csak a világháború kirobbanásának megkockáztatásával lehet megtalálni a biztos útját annak, hogy megakadályozzuk az új világháború kitörését. Anélkül, hogy bármilyen módon is tanácsot próbálnánk adni, fel kell hívunk az Elnök figyelmét arra az eshetőségre, hogy a legsúlyosabb következmények figyelembe vételével egyrészt ráveheti a nyugati hatalmakat az egyiptomi intervenció beszüntetésére azáltal, hogy közvetítő szerepet játszik a fegyverszünetben, másrészt felszólíthatja a Szovjetuniót, hogy vonja gyorsan vissza csapatait Magyarországról. Tudatában vagyunk annak, hogy a két lépés egyidejű megtételének erkölcsi jelentősége ugyanolyan gyakorlati nehézségeket jelent, mint a végrehajtás maga.«

Eddig ennyit fordítottunk le».⁸⁰

Ismert – noha a tanácsot nem fogadta meg – Eisenhower elnök írásos reakciója is másnapról: dr. Bibó „úgy látja, hogy már-már győztek, és a jövő biztatónk tűnt, amikor kirobbant a közel-keleti konfliktus. Szerinte ez bátorította fel az oroszokat a bevonulásra és a felkelés leverésére. Azért idézem ezt – így az Elnök egyik izraeli ismerőséhez írott levelében – , hogy bemutassam: az ilyen erőszakos akciók és incidensek hatása sohasem korlátozódik a helyszínéül szolgáló területre. Nem kétséges, hogy a magyarok egy része, joggal vagy jogtalanul, de élete végéig azt fogja gondolni, hogy ők a közel-keleti kaland miatt veszítették el szabadságukat.»⁸¹

Csiki őrnagynak tárgyalási jelentése és a vonatkozó dokumentum beszélő viszonyban sincs egymással. Ugyanerről dr. Bibó is vallomást tett 1958. június 2-án, ekképp: „ami az amerikai követségen tett hajnali látogatásomat illeti, az akkor leadott üzenetem, melyet az amerikai kormánynak kértem továbbítani, még nem demonstratív jellegű volt. Benne nem ellenállásra hívtam fel, hanem az amerikai közvetítő fellépésre. Ugyanis már előző napon kialakult bennem egy olyan elgondolás megfogalmazása, melyet a Minisztertanácson akartam előterjeszteni, hogy az amerikai kormányt arra kellene felkérni, hogy egyideileg [sic!] lépjen

⁸⁰ Uo. 839–840. o.; *Foreign Relations of the United States, 1955–1957*. Vol. XXV. Eastern Europe. US GPO, Washington, 375–378. o. „*A magyarországi képviselet és a Külügyminisztérium közötti telexbeszélgetés átirata, 1956. november 3–4.*” Fordította: Zinner Judit.

⁸¹ Litván György (2001): i. m. 13. o.

közbe a nyugat-európai kormányoknál a szuezi akció, a szovjet kormánynál a magyar akció abbahagyására s így mindkét fél számára a visszakozás könnyebb legyen".⁸²

Ez után azt részletezte az őrnagy négyszer, hogy dr. Bibó mit ismert „el”, egyszer azt, hogy mit ismert „be”, majd két-két tagadásról és újabb vádpontok elismeréséről tájékoztatott. A bírói kérdések után dr. Bibó az ügyész kérdésére *„felháborodva jelentette ki, hogy nem olyan szocializmust akart, mint ami jelenleg a népi demokráciákban van, mert a proletárdiktatúra a nyugaton nem népszerű, és a nyugati országok munkásait az imperializmus karjaiba taszítja*”. Az ügyvéd, dr. Zalán Kornél azt firtatta, hogy sajnálja-e az elkövetett cselekményeit, erre dr. Bibó – Csiki őrnagy szerint – *„kijelentette, hogy azt sajnálja, hogy politikai és államminiszteri mivolta miatt került letartóztatásba Göncz Árpád és Regéczy-Nagy László, aki az ő elgondolásainak megvalósítása érdekében tevékenykedett*”.

Miként összegzett Csiki állambiztonsági őrnagy? *„Dr. Bibó István a tárgyalást igyekszik felhasználni arra, hogy politikai koncepcióját kifejtse, a proletárdiktatúrára burkolt becsmérő megjegyzéseket tegyen. A tárgyalás menetét szeretné úgy beállítani, hogy ő nem az elkövetett tevékenységéért, hanem nézeteiért került a bíróság elé. Erre a tárgyaláson sok lehetősége nincsen. A tényeket illetően beismerő vallomást tesz, de azokhoz különböző elvi magyarázatokat fűz*”.⁸³ Az egykori kihallgató tiszt abban nem tévedett, hogy a kényszerpályán volt dr. Bibó és két társa mozgásterét, védekezési lehetőségét a velük szemben fellépő erőszak- és igazságügyi szervek munkatársai minimálisra korlátozták a zárt tárgyaláson, de ők – és ezt Csiki jelentései igazolják – nem hátráltak meg, mi több, dacoltak a kádári terrorgépezettel.

Miképp aránylik a kiszabott ítélet mértéke a további ismert kiemelkedő perekben elmarasztalt személyekéhez? Az 1957. decemberi titkos párthatározatról szóló tájékoztatóba sűrített egyfajta büntetőtörvénykönyvnek a *„kérelmetlen vasszigor*” alkalmazására vonatkozó passzusai kellőképp nem érvényesülhettek dr. Bibó és két társával szemben, mert nem voltak *„deklasszált, huligán elemek*”, *„akik ellenforradalmi bűncselekményeket követtek el*”. Ugyan *„osztályidegen*”-nek tekinthették őket, akiknek *„cselekményei megítélésénél az osztályhelyzet súlyosbító körülményként jelentkezik*”, de ott volt a kádári taktikus intés 1957. április 9-éről. A tájékoztató második pontjában jellettek – *„a törvény teljes szigorával kell*

⁸² In: dr. Horváth Ibolya, dr. Solt Pál, dr. Szabó Győző, dr. Zanathy János és dr. Zinner Tibor (szerk.) (1994): i. m. 840. o. MNL OL XX – 5 – h. V–150.000/11. 52. o. Nagy Imre és társai ügye.

⁸³ Uo. 838. o.

*büntetni azokat a dolgozó osztályhelyzetű személyeket, akik az ellenforradalom alatt vagy a jövőben osztályukat elárulva főbenjáró, súlyos ellenforradalmi bűncselekményeket követtek, illetve követnek el...*⁸⁴ – nem dr. Bibó és két társa, hanem a pár héttel később, 1958. január végén megvádolt Nagy és társai jövőjét árnyékolta be.

Meggyőződésünk, egybevetve, de nem részletezve a kádári megtorlás büntetőeljárásai során kiszabott jogerős ítéletek mértékét, hogy dr. Bibó és két társa nagyon súlyos, de nem visszafordíthatatlan elmarasztalásban részesült. A két életfogytig tartó és egy tizenöt éves szabadságvesztés büntetés drákói ítélet volt, az egyik legkiemelkedőbb a több mint 26 ezer elmarasztalt '56-os meghurcolt ügyei között. Nem kockáztatunk sokat, ha azt vélelmezzük, hogy – bárminő furcsának is tűnhet – dr. Bibó, dr. Göncz és Regéczy-Nagy sorsa mégsem dr. Borbélytól függött. A tanácsvezető mellette jelenvolt népbírák⁸⁵ – akik a Nagy és társai büntetőügyben is szavaztak június 15-én – nem sok jóval kecsegtettek a vádlottak számára, akik erről semmit sem tudtak.

*Dr. Kovács János, a Legfőbb Ügyészség főosztály ügyésze*⁸⁶ vádbeszédének végén azonban meglepte az eljáró ítéseket. A vádló – Regéczy-Nagy emlékei szerint – azért nem kért halálbüntetést dr. Bibóra, mert a jogvégzett elsőrendű vádlott „*egész életében küzdött a halálos ítéletek ellen*”. Az egykori elítélt-társ szerint mindenek hátterét az képezte – és a titkosság alól felszabadított indiai iratokra utalt forrásként –, hogy a Moszkvába akkreditált indiai diplomaták léptek Nyikita Szergejevics *Hruscsov*nál dr. Bibó és dr. Göncz élete érdekében, aki Kádárt utasította.⁸⁷ Így a Nagy és társai büntetőügyéhez képest alig másfél hónappal később a négy népbírónak egyfelől módja volt az arányosításra az ítélet mértékének megállapításánál, másfelől – és Regéczy-Nagy levele ezt támasztja alá – dr. Borbélyal együtt olyan ukázt kaphattak, hogy ne történjen a legsúlyosabb szabadságvesztés büntetésnél súlyosabb elmarasztalás. Továbbá egyrészt elég volt a közvélemény sokkolása másfél hónappal korábban a kormányfő s a vele együtt vagy korábban elmarasztaltak kivégzéséről, másrészt az 1957. április 9-ei kádári állásfoglalás is hathatott.

⁸⁴ Zinner Tibor (2007): i. m. 228. o.

⁸⁵ Bíró Mihály, Fehér Kálmán, Lakatos Péterné és Sulyán György.

⁸⁶ Zinner Tibor (2001): i. m. 355. o.; Mikó Zsuzsanna: *Bibó István kihallgatási jegyzőkönyve, 1958. július 8.* Archívum – MNL OL XX – 5 – h – 1958 – 42. Legfelsőbb Bíróság visszaminősített büntető TÚK-iratok.

⁸⁷ Regéczy-Nagy László levele. Tarski blogja. Nolblog, 2011. november 30.

<http://observer.nolblog.hu/archives/2011/11/30/Bibo-Istvan-es-Gonczi-Arpad-az-akasztota-arnyekaban> (2013. április 8.)

Noha az 1993. május 28-án folytatott beszélgetésben erre a büntetőügyre konkrétan nem, de a korszak az idő tájt totális hatalommal bíró emberére utalt *dr. Jáhner-Bakos* Mihály, a Legfelsőbb Bíróság volt elnöke is. Ekkor tájékoztatott arról, hogy annak idején miképp tárgyalt titokban gyakorta Kádárral. Az ő Budapest, II. kerületi Szemlőhegyi úti lakása és Kádár II. Cserje utca 19. alatti villája között hosszú közös kerítés húzódott, így a szomszédok –rejtve a figyelő tekintetek elől – arról tárgyalhattak, amiről csak akartak. Nem kizárt, hogy a frissen kinevezett legfelsőbb bírósági elnök és magyar párt első embere dr. Bibó és két társa sorsáról is beszélhetett, és a mondandó dr. Borbély, illetve dr. Kovács⁸⁸ részére történő továbbítása nem ütközhetett nehézségbe és ellenállásba.⁸⁹

Dr. Bibó István bírói mentesítése

Dr. Bibót az elmarasztaló népbírósági határozat szerint *„a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben vezetéssel elkövetett büntett és hűtlenség büntette miatt életfogytiglani börtönre, a büntetőtörvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 10 évi eltiltásra, valamint teljes vagyonek Kobzásra”* ítélte a bíróság.

1959-ben a NET 12. sz. törvényerejű rendeletével részleges közkegyelmet hirdetett. A belügyi, az igazságügyi tárca vezetői s a legfőbb ügyész együttes utasítást bocsátott ki ennek végrehajtásáról. Ennek alapján bizottságokat állítottak fel az egységes alkalmazás és végrehajtás céljából. Ők határoztak a névjegyzékekbe felvett személyek sorsáról, *„a szocialista törvényesség megtartása mellett a proletárdiktatúra osztálypolitikájának maradéktalan érvényesülése érdekében”*.⁹⁰ A Legfelsőbb Bíróság 1959. június 15-i

⁸⁸ Zinner Tibor (2001): i. m. 362. o. Az utasítások általában kormányvonalon dr. Münnich vagy Biszku, pártvonalon Kádár vagy Marosán útján történtek. Ki beszélhetett a legfőbb ügyéssel? Vélhető, hogy Kádár, amennyiben Hruscov szólta neki, de sem dr. Jáhner-Bakos, sem dr. Münnich közvetítő szerepe nem zárható ki. Ugyanis dr. Szénási dr. Münnichkel évtizedes baráti kapcsolatot ápolt – ez sokat nyomott latba legfőbb ügyészi kinevezésénél –, annak idején a koalíciós időkben együtt dolgoztak a főváros rendőrségének központjában.

⁸⁹ Interjú dr. Jáhner-Bakos Mihállyal, a Legfelsőbb Bíróság 1958–1963 között volt elnökével. Készítette dr. Zinner Tibor 1993. május 28-án. Uo. 161. o. A Legfelsőbb Bíróság elnöke dr. Jáhner-Bakos Mihály 1954-től a Katonai Főtörvényszék (utóbb Felsőbíró) helyettes vezetője volt 1956. december 14-ig. Ekkor megbízták az I. M. Katonai Főosztály vezetésével, 1957. június 14-én az MSZMP IIB elfogadta, hogy igazságügyminiszter-helyettes legyen, 1957. június 29-én kinevezték, 1958. májusában leszerelt. Noha az MSZMP KB csupán utólag, 1958. április 25-én hagyta jóvá, 1958. március 25. és 1963. március 20. között volt elnök a Legfelsőbb Bíróságon, munkaviszonya 1963. április 30-án szűnt meg.

⁹⁰ Dr. Horváth Ibolya, dr. Solt Pál, dr. Szabó Győző, dr. Zánthy János és dr. Zinner Tibor (szerk.): *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 4.* KJK, Budapest, 1995. 961–970. o. Az 1959. évi 12. sz. tvr. részleges

iránymutató állásfoglalása a felmerült vitás kérdések rendezését volt hivatva elősegíteni.⁹¹ A legfőbb ítési testületnek két – egy a Büntető, egy a Katonai Kollégium mellett felállított – bizottsága lett, ezek két ülést tartottak, előbb május 8-án, majd tíz nappal később. Az első alkalommal készült jegyzőkönyvből ismert, hogy „a Legfelsőbb Bíróság népbírói tanácsa, illetve a Katonai Kollégium külön tanácsa mint elsőfokú bíróság előtt a legfőbb ügyész 62, illetve 21 személy ellen emelt vádat és hozott a Legfelsőbb Bíróság ítéletet.

A jogerősen elítélt 62, illetve 21 személy közül 20, illetve 8 személy főbüntetése végrehajtást nyert – azaz kivégezték őket –, a fennmaradó 55 elítélt közül e tvr. 1–3. §§-ai alapján kegyelemben részesült 7, illetve 2 személy, e szerint a két bizottságnak 35, illetve 11 elítélt ügyét kell megvizsgálnia”.⁹² Közöttük dr. Bibó 21., dr. Göncz 22., míg Regéczy-Nagy 23. sorszámmal szerepelt.⁹³ A bizottságok tagjai május 18-án egyhangúlag arról határoztak, hogy „a nevezetteket kegyelemre érdemesnek nem tartják”.⁹⁴

A következő esztendőben újabb és meglehetősen szűk körű kegyelmi intézkedést hirdetett a hatalom. Az 1960. évi 10. sz. tvr. részleges közkegyelem gyakorlásáról és a közbiztonsági őrizet megszüntetéséről intézkedett.⁹⁵ Emiatt Vácott – ahol a hosszabb

közkegyelem gyakorlásáról, kihirdetve 1959. április 3-án. *Törvények és Rendeletek Hivatalos Gyűjteménye 1959*, Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, Budapest, 1960. 117–118. o.

⁹¹ Uo. 971–975. o.

⁹² A 35 fő (emelkedő sorszám szerint): Déry Tibor, Háy Gyula, Donáth Ferenc, Kopácsi Sándor, Jánosi Ferenc, Vásárhelyi Miklós, Lócsei Pál, Ádám György, Pozsár István, Bohó Róbert, Földvári Rudolf, Kiss József, Szitovszky Zoltán, Nagy Attila, Bogár Károly, B. Szabó István, Kardos László, Márkus István, Herpai Sándor, Józsa Péter, dr. Bibó István, dr. Göncz Árpád, Regéczy-Nagy László, Haraszi Sándor, Tánzos Gábor, Fazekas György, Kovács Zoltán, Seifert Tibor, Szilágyi Zoltán, Zimányi Tibor, Szenes László, Varga Károly, Varga Rezső, Sárközi Károly és Farkas Mihály. A 11 személy (emelkedő sorszám szerint): Radó György, Havasi László, Váradi Gyula, Marián István, Erdélyi Sándor, Tóth Elemér, Virágh János, Kovács István, Márton András, Zólmány László és Solymosi János. Az előterjesztő két bizottsági elnök [miként e sorok szerzője], dr. Vida és dr. Sömjén egyesek nevét aláhúzta azzal, hogy náluk „*esetleg méltánylandó személyi körülmények*” forognak fenn. A 46 embert és a velük együtt meghurcolt kivégzetteket – többek között – az Ádám György és társai [a IV-VI. rendű elítélteket nem vizsgálták], dr. Bibó István és társai, Déry Tibor és társai [a III-IV. rendű elítélteket nem vizsgálták], Földvári Rudolf és társai, Haraszi Sándor és társai, Kardos László és társai [az V-VI. rendű elítélteket nem vizsgálták], Kovács István és társai [az V. rendű elítéltet nem vizsgálták], dr. Kovács Zoltán és társai, Lócsei Pál, Nagy Imre és társai [a IV. rendű Tildy ügyét nem vizsgálták], dr. Radó György és társai, B. Szabó István és társa [a II. rendű ügyét nem vizsgálták], Varga Rezső és társa (Sárközi Károly), Váradi Gyula és társai [az V-VI. és a VIII-IX. rendű elítélteket nem vizsgálták], valamint Farkas Mihály, Varga Károly vádlottakkal szembeni büntetőperes ügyekben marasztalták el. Szenes László autóbuszvezető az 1959. február 17-én kiszabott 15 éves börtönbüntetésének letöltése alatt, Vácott elhunyt.

⁹³ Dr. Horváth Ibolya, dr. Solt Pál, dr. Szabó Győző, dr. Zánthy János és dr. Zinner Tibor (szerk.): i. m. 977–984. o.

⁹⁴ Uo. 985–986. o.

⁹⁵ 1960. évi 10. sz. tvr. részleges közkegyelem gyakorlásáról és a közbiztonsági őrizet megszüntetéséről, 1960. április 1. *Törvények és Rendeletek Hivatalos Gyűjteménye 1960*. KJK, Budapest, 1961, 87–88. o.

időtartamú szabadságvesztéssel sújtott elmarasztaltakat őrizték⁹⁶ – április 7-én, külső belügyes erők felhasználása nélkül is gyorsan felszámolt éhségstrájk, valamint munkabeszüntetés kezdődött. Dr. Bibót – aki a sztrájk utolsó aktusainál csatlakozott a tiltakozó kb. nyolcszáz főhöz, az elmarasztaltak 80%-ához –, dr. Gönczöt⁹⁷ és további 27 társukat ez után április 20-án átszállították Márianosztrára Fogdaügynökök jelentettek róluk és a sztrájkkal összefüggő szerepvállalásukról – nem úgy, ahogy az események történtek, hanem akképp, ahogy az operatív tisztjeik elvárták a börtönbesúgóktól.⁹⁸ A sztrájkolók fegyelmi fenyítésben részesültek, egyéves összkedvezmény-megvonással büntették meg őket. Ez azt jelentette, hogy megfosztották őket a levélváltástól, a látogatástól, a csomagküldés jogától, továbbá a spájzolásból, a dohányzástól, és voltak – köztük kora ellenére dr. Bibó is –, akiket kegyetlenül meggumibotoztak, illetve másokat 10-10 napi sötétzárkával is sújtottak.⁹⁹ Mindezek után a Lapkiadók Nemzetközi Szövetsége – megismételve az előző esztendő májusában tett felhívását – hasonlóképp sikertelenül követelte a magyar kormánytól, hogy dr. Bibót engedje szabadon.

Dr. Bibó – az 1961–1962-ben zajló titkos magyar–amerikai tárgyalások¹⁰⁰, majd az ún. ENSZ-kegyelem, közismertebb nevén az 1963. évi általános közkegyelem¹⁰¹ után – 1963. március 27-én szabadult. 1976. december 16-án kezdte meg a vele készített életrajzi interjúsorozatot *Hanák Gábor és Huszár Tibor*. A nyugdíjas könyvtáros 1978. március 28-án kérelemmel fordult a Legfelsőbb Bírósághoz, azért, hogy őt a vonatkozó törvények alapján

⁹⁶ Zinner Tibor (2001): i. m. 362. o. A társadalmi helyzet, illetve a kiszabott szabadságvesztés mértéke alapján történő kategorizálást az országos börtönökben: Budapesten, Márianosztrán, Sátoraljaújhelyen, Sopronköhidán, Szegeden és Vácott 1958. június 30-ig kellett elvégezni.

⁹⁷ MNL OL XIX – E – 1 – z. 0055/1960. A Legfelsőbb Bíróság tanácsvezetőjének, dr. Borbély Jánosnak véleménye dr. Göncz felesége és édesanyja által benyújtott kegyelmi kérelemről 1960. október 12-én: „**dr. Göncz Árpád terhelt tudatosan állt szemben és fejtett ki ellenséges tevékenységet – jóval a fegyveres ellenforradalom leverését követő hosszú időn át – letartóztatásáig a dolgozó magyar nép állama ellen. Az érdekében előterjesztett kegyelmi kérelemben előadott – egyéb ügyekben méltánylandó körülmények súlytanná válnak e tudatos ellenforradalmár terhelt személyében és terhére megállapított államrend elleni cselekményeiben rejlő társadalomra veszélyesség kirívóan magas foka mellett. Ez okból kegyelemben részesítését nem javaslom.**” A hozzátartozók azért kértek egyéni kérelmet dr. Göncz részére, mert „**a négy gyerek [az idő tájt négy, hat, kilenc és tizenegy évesek] és az idős anya eltartásra szorul, elítélt a börtönben beteg lett**”. Dr. Borbély ezeket, „**az egyéb ügyekben méltánylandó körülményeket**” súlytalannak minősítette, kizárólag az általa hozott ítélet tényállása alapján foglalt állást, az elítéltnak sem a tárgyalás alatti magatartására, sem az 1960-as váci éhségstrájkban játszott szerepére nem utalt.

⁹⁸ Argejő Éva: „... **töltse jól megérdemelt büntetését Magyarország egyetlen szubalpin börtönében, Márianosztrán...**”. Fogdaügynöki jelentések a Váci Országos Börtönben történt éhségstrájkokról. Betekintő, 2009/2.

⁹⁹ Kertész Dezső – Litván György: *Váci börtönstrájk, 1960*. In: Hegedűs B. András – Kende Péter – Litván György (szerk.): *Visszaemlékezések és dokumentumok*. '56-os Intézet, Budapest, 1995. [Évkönyv 4.]

¹⁰⁰ Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: *Szeizmográf a Szabadság téren. Mindszenty bíboros levelezése az USA elnökeivel és külügyminisztereivel 1956–1971*. Hamvas Béla Kulturakutató Intézet, Budapest, 2010. 171–176. o.

¹⁰¹ 1963. évi 4. sz. tvr. közkegyelem gyakorlásáról, 1963. március 22. Törvények és Rendelet Hivatalos Gyűjteménye 1963. KJK, Budapest, 1964. 25–26. o.

rehabilitációban részesítsék, *„tekintettel arra, hogy 15 évre módosított életfogytiglani büntetésem¹⁰² letöltése alól amnesztiával való szabadulásom időpontja, 1963. március 27-e óta 15 esztendő eltelt”*. Tájékoztató arról, hogy a Fővárosi Bíróság K. I. 67/1963. sz. határozatával szabadult,¹⁰³ öt év és 10 hónap letöltése után. Kezdetét vette az ilyenkor szokásos eljárás.

Az illetékes Legfelsőbb Bíróság nevében dr. Vágó tanácselnök előbb a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának vezetőjétől részletes munkahelyi jellemzés, a budapesti II. Kerületi Rendőrkapitányságtól részletes lakkörnyezeti vélemény elkészítését kérte 1978. június 7-én.¹⁰⁴ A beadvány érkezéséhez képest nem siette el. Dr. Dányi Dezső könyvtárigazgató nyolc nappal később válaszolt, június 20-án érkezett. A Mansfeld Péter¹⁰⁵ halálos ítéletét kihirdető tanácselnökkel tudatta, hogy dr. Bibó *„1963. május 23-tól 1971. október 31-ig – nyugdíjazásáig – dolgozott a KSH Könyvtárában”*. Az idegen nyelvű könyvek, kiadványok beszerzésével, a duplum-állomány revíziójával és felszámolásával foglalkozott, *„kiemelkedő teljesítménnyel, lelkiismeretesen”* végezve azt. *„Szakmai felkészültsége, nyelvtudása és szorgalma képezte alapját munkatejesítményének.”* Otléte alatt *„emberi magatartásával, politikai állásfoglalásával és megnyilatkozásával kapcsolatban kifogás nem merült fel.”* Majd – mintha nekrológban sorolnák fel az elhunyt érdemeit – a könyvtárigazgató ekképp részletezte azt, hogy mi képezte dr. Bibó *„szakmai munkájának alapját”*. Egyrészt az, hogy könyvtárosi munkakörben dolgozott tudományos kutatóként az Egyetemi Könyvtárban 1951–1957. között.¹⁰⁶ Másrészt a *„jogi, közigazgatási szakmai múltja, ugyanis 1934. és 1946. között... mint bírósági jegyző, majd az Igazságügyi Minisztérium előadója, a felszabadulás után pedig, mint a Belügyminisztérium főosztályvezetője működött,*

¹⁰² Miután a Btk. hatályba lépett – és a Btk. átmenetileg életfogytig tartó büntetést nem ismert – a Btké. 6. §-a úgy rendelkezett, hogy a korábban életfogytig tartó börtönként kiszabott szabadságvesztés-büntetéseket tizenöt évi szabadságvesztésként kell végrehajtani.

¹⁰³ Bibó mentesítés. Dr. Bibó István kérelme, 1978. március 28.

¹⁰⁴ Bibó mentesítés. Munkahelyi jellemzés és lakókörnyezeti vélemény kérése, 1978. június 7.

¹⁰⁵ Az 1941-es születésű Mansfeld Péter ipari tanulót letartóztatták 1958. február 19-én. A Fővárosi Bíróság életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélte 1958. november 21-én. A Legfelsőbb Bíróság – a vád tárgyává tett cselekmények idején fiatalkorút, a hatályos jogszabályok alapján – halálra ítélte 1959. március 19-én, két nappal később kivégezték. A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága semmissé nyilvánította ítéletét 1990. április 20-án. Mindazok, akik Mansfeldre emlékeznek, emlékeztetnek, emlékét megőrkítik 1989 októberétől, sajnálatos módon a médiumok bulvárjellegének megfelelőképp szajkózzák, hogy kivégzésekor megvárták azt, hogy betöltse 18. évét. Nem kellett! Ha valaki a vád tárgyává tett cselekmény elkövetésekor már elmúlt 16 esztendő, halálra ítélhető és kivégezhető volt 1945. május 1-jétől. Mansfeld drámája nem életkorához, hanem a megtorlás korához kötődik.

¹⁰⁶ Bibó mentesítés. Munkahelyi jellemzés, 1978. június 15. Dr. Dányi tévesen 1958-at írt, be is karikázták a Legfelsőbb Bíróságon.

*1946. és 1950. között Szegeden az alkotmánytan és a közigazgatástan egyetemi tanára volt”.*¹⁰⁷

Június 20-án készült el a rendőrség információs jelentése, amit három nappal később, június 23-án iktatott a Legfelsőbb Bíróság titkos ügykezelése. Az illetékesek két helyről szereztek be adatokat a forradalom miniszterelnökének egykori lakásától nyolc házzal arrébb, a II. Orsó utca 35. alatti ház földszintjének 2. számú, kétszobás, összkomfortos lakásában feleségével együtt lakó dr. Bibóról. Egyfelől a házfelügyelő 28 éves vejétől. Ő elmondta, hogy dr. Bibót „jól ismeri” és „*semmi kifogásolnivalót nem talál magatartásában, a feleségével csendben él. A lakásukat vendégek, vagy idegenek nem keresik fel, nem viselkednek hangosan, korán lefekszenek, és politikailag semmiféle közösségellenes megjegyzést, vagy magatartást nem tanúsítanak*”. A másik adatszolgáltató egy 24 éves hölgy volt, ő és férje tartották a „*legszorosabb kapcsolatot*” a Bibó-családdal. Rögzült a jelentésben, hogy dr. Bibó „*magatartása ellen semmiféle kifogás nem merült fel [...] alkalmankint[sic!] hozzá jár telefonálni, mert a házban csak neki van telefonja. A beszélgetések zömét hallja, és általában az édesanyjának telefonál, aki beteg. Amikor elmennek a lakásból a lakáskulcsot neki leadják, tehát teljes a bizalom mindkét részről. A felesége dr. Bibó Istvánnak pedagógus, és egy fiatalember, mint tanítvány szokott feljárni hozzájuk, de a nevét nem tudta megmondani. Telefonon a fiával is szokott beszélni, de a napi élettel kapcsolatos általános témákról folyik a beszélgetés. A házban senki nem tudja, hogy akár büntető, akár polgári peres ügye lenne*”. Majd – mintha érezte volna a jelentés készítője, hogy túl sok jót írt – ekképp folytatódott a rendőri információ: „*a továbbiakban igyekeztem több adatot beszerezni, de a kertes házban mindenkinek jó véleménye volt dr. Bibó Istvánról*”. A rendőrök nem találtak a régi villából átalakított és négy család által lakott lakóház mellett újonnan épített társasházakban olyan adatszolgáltatót, „*aki több felvilágosítást tudott volna adni az eddigieknél*”.¹⁰⁸

Következhetett az újabb stáció: a Legfőbb Ügyészség Politikai Osztályához továbbították az iratokat a bíróságról, ahonnan az indítványtételt július 5-én kelteve s a legfőbb ügyész helyettesétől, dr. Csendes Károlytól¹⁰⁹ származó aláírással küldték vissza.

¹⁰⁷ Uo.

¹⁰⁸ Bibó mentesítés. Jelentés, 1978. június 20.

¹⁰⁹ Az 1916-ban született dr. Csendes (a korábbiakban: Weintraub) Károly az MDP KV Káderosztályán, majd 1954 augusztusa és 1960 júniusa között az I. M-ben dolgozott. A legfőbb ügyész büntető-helyettese volt 1960. június 15. és 1978. október 31. között. Nyugállományba helyezték 1979. január 31-én. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában a V – 150.030 dossziében őrzött „Feljegyzés Szücs Ernő, volt államvédelmi

Lakonikus válasz érkezett: „a bírósági mentesítés megadását ellenzem”. Dr. Csendesnek ez a hivatalos levele egyfajta hattyúdalknak is tekinthető, mert hamarosan nyugdíjazták, jogi okfejtésében rögzült, hogy „a Btk. 81. § /1/ bekezdés értelmében bírósági mentesítésnek az egy évet meghaladó, határozott tartamú szabadságvesztések esetén van helye.

A Btk. hatályba lépését követően – tekintettel arra, hogy a Btk. átmenetileg életfogytig tartó büntetést nem ismert – a Btké. 6. §-a úgy rendelkezett, hogy a korábban életfogytig tartó börtönként kiszabott szabadságvesztés büntetéseket 15 évi szabadságvesztésként kell végrehajtani. Ez a rendelkezés csupán azt célozta, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték helyzete összhangba kerüljön a Btk. rendelkezéseivel. /BJD 5954/

Tekintettel arra, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésre való elítéltetés esetében mind a rehabilitáció mind az ítélet meghozatala idején, mind jelenleg, a rehabilitációs kérelem elbírálása idején a bírói rehabilitáció megadása kizárt, a kérelem elutasítását indítványozom.”¹¹⁰

Másnap tanácsulést tartott a dr. Vágó vezette tanács, és dr. Bibót „bírósági mentesítésben” részesítette. A végzés indoklása szerint a Legfelsőbb Bíróság az előterjesztő „kérelmét alaposnak találta” szemben a legfőbb ügyész helyettesének jogi álláspontjával. Azért, mert a „Btk. 81. §-ának rendelkezései a bírósági mentesítésben részesítéshez két feltételt írnak elő: egyrészt a törvényben meghatározott idő eredményes leteltét, másrészt a mentesítésre való érdemességet”. Szemben dr. Csendessel a Legfelsőbb Bíróság szerint „a szóban lévő – a Btké. 6. § /1/ bekezdésében írt rendelkezéshez képest 15 évi szabadságvesztésnek tekintendő – elítélés vonatkozásában a Btk. 81. § /1/ bekezdésének b/ pontjában írt várakozási idő eredményesen letelt”. A Legfelsőbb Bíróság „mindezekre tekintettel dr. Bibó István kérelmezőt a Btk. 81. §-ának /1/ bekezdésében foglaltak értelmében bírósági mentesítésben részesítette, amelynek folytán mentesült a büntetett előélethez fűződő hátrányos következmények alól”.¹¹¹ Másnap dr. Vágó levelet írt dr. Bibóhoz, kérve arra, hogy keresse fel őt július 11-én délelőtt 10 órakor a Fő utca I. emeletének 39. sz. szobájában a

ezredes által foglalkoztatott hálózati személyekről” szerint dr. Csendes tagja volt az államvédelem egyik vezetőjének, Szücs Ernőnek irányításával tevékenykedő hálózatnak is. Pártközpontbeli főnökei, dr. Szőnyi Tibor és Szalai András bitófán végezték...

¹¹⁰ Bibó mentesítés. TÜK 00452/1978/1. A legfőbb ügyész helyettesének, dr. Csendes Károlynak indítványtétel dr. Bibó István mentesítési ügyében, 1978. július 5.

¹¹¹ Uo. Bírói mentesítés, végzés, 2. o. 1978. július 6.

„büntetett előlethez fűződő hátrányos következmények alóli mentesítési kérelme tárgyában”.

Így történt, ezzel a Bibó-saga e fejezete véget ért.

A dr. Bibóval és két társával szembeni büntetőper politikai üzenete

Vásárhelyi Miklós – 1985. december 18. és 1987. július 12. között *Hegedűs B.* Andrással és *Kozák Gyulával*, életének 1945 és 1956 közötti szakaszáról beszélgetve – visszaemlékezett az „új szakasz” miniszterelnöke köré tömörültek és dr. Bibó forradalom előtti kapcsolatára is. „*Utólag Bibótól megkérdeztem, hogy lehet az, hogy ő nem keresett semmiféle kapcsolatot hozzánk. Ami annál is feltűnőbb volt, mert azért neki volt egy csomó olyan régi ismerőse, barátja, akik kommunisták voltak, vagy nagyon közel álltak a párthoz. Erdei, Ortutay.*

Nekünk eszünkbe sem jutott Bibó, elfelejtettük, nem emlékeztünk rá. De egész biztos, hogy ha Bibó jelentkezett volna, akkor arra reagálunk. Bibó azt válaszolta, hogy ő nagy érdeklődéssel és izgalommal figyelte, hogy mi történik, természetesen olvasta az Irodalmi Újság cikkeit, és minden fontosabb megnyilvánulásról tudomást szerzett, elsősorban Sárközi Márta révén, de ezt az egész dolgot annyira párton belüli ügynek tekintette, hogy úgy érezte, neki itt nincs sok mondanivalója, másrészt meg, mivelhogy mi nem érdeklődtünk iránta, nekünk nyilván csak teherétel lenne, ha megszólalna vagy véleményét nyilvánítaná.”¹¹² Igen, a volt kormányfő s a körötte verbuválók környezete azt tudták, hogy a moszkvai pártkongresszus után Magyarhonban is „egy új szakaszba lép az ország”, de céljuk „egy megjavított, korrigált, józan és egyértelmű kommunista politika folytatása volt. Tehát a programunkban nem volt semmiféle olyan követelés, amelyik ezen túlment volna, és amely október 23-án, sőt már 22-én kialakult. Tehát se valódi politikai pluralizmus, se az ország semlegessége vagy egy függetlenebb külpolitika kivívása nem szerepelt benne [...] Egy elavult program” volt ez már az idő tájt.¹¹³ S noha egységesek voltak a többpártrendszer helyreállításában, azt 1947-es formájában, a kommunisták vezető szerepével képzelték el.¹¹⁴ Amikor az országban bekövetkezett események ráébresztették őket ennek tarthatatlanságára, és már „hajnalodott”, a nemzetközi nagypolitika meghatározó tényezőinek egyértelmű állásfoglalása után – az amerikai elnök és külügyminiszter ismertté vált nézetét követően a

¹¹² „*Vásárhelyi elvtárs, maga nem érti, miről van itten szó!*” Vásárhelyi Miklóssal életének 1945 és 1956 közötti szakaszáról beszélget Hegedűs B. András és Kozák Gyula. Beszélő, 2001. október. 76. o.

¹¹³ Uo. 72. oldal.

¹¹⁴ Uo. 76. oldal.

szovjet pártelnökség meghozta közismert október 31-ei határozatát a katonai beavatkozásról – siker már nem koronázhatta kései együttműködési készségüket. Sem dr. Bibóval és két társával, sem azokkal a politikusokkal, akik az idő tájt újonnan vagy több mint félvéztizedes kényszerű hallgatás után ismételten feltűntek a hazai politikai arénában.

Nagy második kormányának negyedik összetételében, november 2. és 4. között *de jure* 10 államminisztere volt. Közülük Kádár csupán Nagy második kormányának második összetételében, és ott sem a kezdetektől, október 26-ától, hanem csupán 30-ától volt kormánytag és a negyedik összetételben ismert, november 2-ától tevékenykedő koalíciós kabinetnek idején már Moszkvában tartózkodott. Ő otthagya november 1-jén az esti órákban és elárulva a harmadik összetételben ismert második Nagy-kormányban október 31-étől politizáló társait, fellépett Losonczyval és Tildyvel a Nagy és a társai elleni eljárással, majd dr. Bibóval, B. Szabóval, utóbb, évekkel később a büntetőjog biztosította sajátos lehetőség nyomán Kéthlyvel szemben. A másik két szociáldemokrata államminiszter közül Fischer Józsefet nem bántották. Kelemen, az új pártfőtitkárt sem hurcolták meg. Kádár nem csupán taktikai okokból, hanem talán azért sem ismételt, mert vissza is emlékezhetett saját dicstelen fellépésére 1948-ból, az ún. Nitrokémia-üggyel összefüggve.¹¹⁵ Mindez azonban nem a Fischer, Kelemen, illetve kezdetben Kéthly iránti megértésből, hanem a napi politika igényéből fakadt, ahogy azt Kádár tudtára adta elvtársainak 1957. április 9-én. Miként az is, hogy a tragikus sorsú kisgazda politikus, Kovács Béla,¹¹⁶ az '56-os pártelnök „permentessége” is főként a restaurált „*munkás-paraszt*” rendszer stabilizációs igényeiből következett.

Ezért dr. Bibó államminiszterrel és a „parasztszövetséges” dr. Gönczcel nem csupán '56 ült a vádlottak padján és állt bírái előtt 1958 nyarán, hanem a társadalom széles körei által

¹¹⁵ Szakács Sándor – Zinner Tibor: i. m. 366–367. o. Kádár a csepeli gyáróriás munkásai előtt támadta valótlan tények felsorakoztatásával Kelemen. Azt állította az iparügyi tárca államtitkáráról, hogy ő „*a kommunistaellenesség bajnoka, állandóan az SZDP-érdekek védelmezőjének, a magyar munkásság barátjának tüntette fel magát, és közben kiderült róla, hogy 40 millió forinttal károsította meg a magyar demokráciát. Ennek az állapotnak meg kell szűnnie.*” (Fogaskerek, 1948. február 13.)

¹¹⁶ Az 1908-ban született Kovács Béla 1939-től az FKGP főtitkár-helyettese, 1945–1947. február 20. között főtitkára volt. A B. M. politikai államtitkára az Ideiglenes Nemzeti Kormányban, földművelésügyi miniszter 1945. november 15. és 1946. február 23. között. A Budapesti Népügyészség ő és két társa, Nagy Ferenc és Varga Béla ellen nyomozást indított 1947. június 13-ai kezdettel, a nyomozást megszüntették 1947. szeptember 23-án. A magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság keretében tevékenykedő szovjet hatóságok lefoglalták hamis vádak alapján 1947. február 26-án. Hetekig vallatták, további kisgazda- és más párti politikusokat súlyosan terhelő jegyzőkönyveket írtak vele alá. Bírósági tárgyalás nélkül 20 évi kényszermunkára ítélték a Szovjetunióban. Előbb, 1948-ban a szovjetek által megszállt ausztriai zónában, Neukirchen mellett, majd számos szovjet börtönben raboskodott. Hazaszállították 1955. november 8-án (Nyíregyháza, majd Jászberénybe), szabadult 1956. áprilisban. Ismét földművelésügyi miniszter 1956. október 26. és 31., államminiszter 1956. november 2. és 4. között.

igényelt, és ideig-óraig visszatért többpárti demokrácia s vele együtt a többpártrendszer is, ami Moszkva számára olyan volt, mint ördögnek a tömjénfüst. Ezért a közeli mellett a távolabbi múlt, a magyar polgári demokrácia felszámolásának időszaka is ott kísértett a zárt tárgyalásokon. A közismert bibói életút mellett ugyanis nem árt utalni arra, hogy dr. Göncz – az 1945 utáni koalíciós idők kispapja főtitkárának, Kovács Bélának egykori titkára – megtestesítette a múlt markáns politikusát is, aki két alkalommal, előbb október 26–31. között a földművelésügyi, majd november 2. és 4. között államminiszteri tárcát is kapott '56 forradalmának napjaiban. Annak idején dr. Gönczöt – aki 1947 júliusáig volt pártjának tisztviselője – az államvédelmiség letartóztatták, és kilencheri raboskodás után szüntették meg az ellene kezdeményezett eljárást. Kovácsot – szemben 1947-tel – most nem merték meghurcolni, részben egészségi állapota, részben a vele szemben korábban elkövetett szovjet attak törvénytörő voltának széles körökben ismert volta miatt, függetlenül attól, hogy a kispapdapárti elnök semmi törvénybe ütköző cselekedetet nem követett el a forradalom idején, ugyanis az elnyomó apparátust a jogalap sohasem érdekelte.

A restaurált politikai struktúra megerősödése után a kádári pretoriánus erők (a más büntetőeljárásban elmarasztalt B. Szabó mellett) e két politikus meghurcolásával egyfelől az egykori parasztpárti, ez idő tájt, október 30-tól Petőfi párti,¹¹⁷ másfelől a volt kispapdapárti, illetve kötődő politikai erőkkel szembeni újabb fellépéssel is érzékeltették, sem régi, sem új pártjaik, sem azok vezetői nemkívánatos személyek az újra egypártivá zsugorított politikai palettán. Nem meglepő ezért, hogy a távollévő Kéthly sem maradt ki az egykori koalíciós pártok, személyében jelesül a Szociáldemokrata Párt elmarasztalható prominens politikusai közül, de miképp?! Róla – noha az 1962. augusztusi MSZMP KB-ülés szellemiségének kvázi ellentmondott (azaz a továbbiakban szociáldemokratákat múltjuk miatt nem marasztalnak el) – 1962 őszén határozta a Legfelsőbb Bíróság bírái (dr. Vágó tanácsa), részben ismét törvénytelenül elítélve őt, rehabilitációja során pettyet elhelyezve makulátlan múltján. Dr. Bibó és két társa mellett az államminiszterek elmarasztalása így nem csupán a személyükben meghurcoltakat érintette, hanem a volt pártjaik - erről mit sem tudó - egykori tagjainak szóló egyfajta titkos, míg Moszkva számára világos „üzenet” volt: az egypártrendszer hegemoniájához nem férhet kétség, még 1947-es alapokon sem restaurálható a koalíciós éra.

Az utóbb elmarasztaltak elleni vizsgálat, majd büntetőperük nem csupán azt célozta, hogy *„a forradalom céljainak és eszméinek talán legmarkánsabb megfogalmazóját”* két

¹¹⁷ A másik államminisztert, a parasztpárti utódszerveződé, a Petőfi Párt főtitkárát, Farkas Ferencet nem hurcolták meg.

társával együtt titokban kompromittálja. Ők a nemzet és a megdöntött törvényes kormány nevében felvették ugyan „*a kapcsolatot a három nyugati nagyhatalom és India budapesti diplomatáival*”, és tudósították a világot a Magyarországon történekről, egyúttal „*reális javaslatokat*” is sugalltak a „*magyar kérdés kompromisszumos megoldására*”, kísérletüket mégsem koronázhatta siker. Azért sem, mert az MSZMP vezetése, Kádár és köre, mint a kommunista párt jogutóda tobzódhatott, folytatva a hagyományokat, esetenként fizikailag is leszámolt a párton belül és azon kívül lévő, ellenséggé minősített politikusokkal, személyekkel. A határokon belül senki sem állhatott útjába, ugyanakkor a határokon kívülről a testvérpárti politikusok kimondottan erre sarkallták. Az '56-os forradalom és szabadságharc utóvédharcaiban jeleskedő dr. Bibó István és két társának büntetőpere ekképp illeszkedett a kádári megtorlás rendszerébe, ami „*nem volt más, mint a Rákosi-féle rendszerű retorziók rémséges restaurálása*”.¹¹⁸

Az államminiszter társak meghurcolása után – miután cserbenhagyta és Moszkvában el is árulta őket november elején, majd később Magyarországon – Kádár a második szovjet beavatkozással kapott hatalma birtokában okkal érezhette, hogy immár nem államminiszter, hanem az „*állam én vagyok*”. A quislinggé vált politikus korabeli és későbbi tevékenységének mérlegét nem ismételtén a magyar büntetőbíróság, hanem a történelem ítélőszéke vonta meg.

¹¹⁸ Zinner Tibor (2001): i. m. 9. o.